

MINERALIA

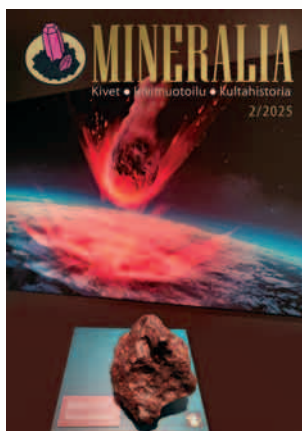
Kivet • kivimuotoilu • kullankaivu

ISSN 2323-5071 (painettu)
ISSN-L 2323-5071 (nettijulkaisu)

Nro 2 | 2025 13. vuosikerta

KANNEN KUVA

Kimpale meteoriittia Maahan noin 4 000–6 000 vuotta sitten iskeyntyneestä meteoriitista, joka löydettiin vuonna 1576 Argentiinasta: Campo del Cielo, Grand Chaco, Cualamba. Taustalla Vapriikin kivigalleriassa oleva kuvituskuva törmäyksestä. Kuva: Liisa Hertell

TÄSSÄ NUMEROSSA

- 3 Pääkirjoitus: Kivet tuovat mieleen henkilömuistoja, *Kari Kinnunen*
- 4–5 Almandiinigranaattilöytö Eräjärveltä 60 vuotta sitten, *Liisa Hertell*
- 6–11 Nipa – muistojeni Lemmenjoen kultamailla, *Seppo J. Partanen*
- 12–13 Kun Nipa isomuksen löysi, *Seppo J. Partanen*
- 14–15 Nipa tarinankertojana, *Seppo J. Partanen*
- 16–19 Suomen ”kivikaloja”, *Katja Kulo*
- 20–23 UUTISIA GEOLOGIASTA:
- Selittäisivätkö maanjäristykset suurten kultahippujen syntyä? *Kari Kinnunen*
 - Litiumtutkimuksia Eräjärvellä, *Liisa Hertell*
 - Sotajoen isommuksesi avasi kultakesän, *Seppo J. Partanen*
- 24–26 Kivikokoelmat muuttojen kurimuksessa, *Kari Kinnunen*
- 27–29 Kivigallerian aarteita Vapriikin uudessa näyttelyssä, *Liisa Hertell*
- 30–31 Pirkanmaan Taidesuunnistus – Tampereen Kivikerho esitteli toimintaansa, *Liisa Hertell*
- 32–33 Tunnelmia luolaretkeltä, *Akseli Palén*
- 34–35 Tampereen Kivikerhon tulevia tapahtumia

KATSO TULEVAT TAPAHTUMAT KOTISIVUILTAMME tampereenkivikerho.fi

KIVIPAJA

Osoite: Hepolamminkatu 26, Tampere.
Avoinna keskiviikko- ja torstai-iltoisin
klo 17:30–20:30. Keskiviikkoisin pajaisäntänä
Jukka-Pekka Lehtinen, puh. 040 7075958,
jukka-pekka.lehtinen@kolumbus.fi
valvojana torstaisin Elina Marjola.

Pajalla on laitteet kivien sahaamiseen, pyörö-
ja viistehiontaan sekä hopeatöiden tekemiseen.

HUOM! Heinäkuussa kivipaja lomailee!

MINERALIA-lehti

JULKAISIJA JA KUSTANTAJA:

Tampereen Kivikerho ry
info@tampereenkivikerho.fi
www.tampereenkivikerho.fi

PÄÄTOIMITTAJA:

Kari Kinnunen
karikinnu@gmail.com
puh. 044 243 5002

TOIMITUSSIIHTEERI:

Liisa Hertell
liisa.hertell@kolumbus.fi
puh. 040 557 4700

TOIMITUSKUNTA:

Satu Hietala
satu.hietala@gmail.com

Toni Eerola
toni_eerola@hotmail.com

Seppo J. Partanen
seppojpartanen@gmail.com
puh. 050 512 1951

Lauri Karrakoski
lauri.karrakoski@gmail.com
puh. 050 339 5756

MINERALIAN TILAUKSET EI-JÄSENILLE

25 euroa / vuosikerta 2025
liisa.hertell@kolumbus.fi

ILMOITUSHINNAT:

koko sivu: 160 euroa
1/2 sivua (vaaka): 80 euroa
1/4 sivu (vaaka): 50 euroa
Ilmoitukset toimitussihteerille
liisa.hertell@kolumbus.fi

LEHDEN ILMESTYMINEN VUONNA 2025

nro 3 lokakuu
nro 4 joulukuu

ULKOAstu JA TAITTO:
Liisa Hertell, LH Viestintä

PAINO: PunaMusta Oy

Tampereen Kivikerho ry:n
hallitus vuonna 2025:

Liisa Hertell (pj, tiedotus)

Akseli Palén (varapij, kotisivut)

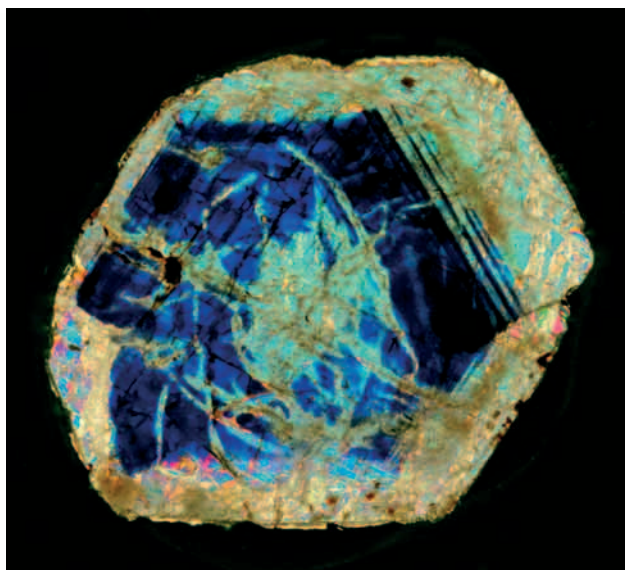
Martti Mäkelä (siht.)

Jukka-Pekka Lehtinen (pajaisäntä)

Anna-Maija Rae (rahastonh.)

Henri Jokinen

Elina Marjola

Puskuojan safiirinsininen korundi on geologisesti kiinnostava mikroskooppinäyte polariisaatiomikroskoopilla ihailtuna. Kuitenkin se aina sitä mikroskopoidessani tuo ensiksi mieleen löytäjänsä Aarne Arska Albosen. Arskan henkilöhistoriasta ja kultahippukorujen valmistamisesta valmistunee kirja toivottavasti jo tänä vuonna. Kuva: Kari Kinnunen

Kivet tuovat mieleen henkilömuistoja

A siat muistetaan ihmisten kautta. Mikroskopoin usein kokoelmani vanhoja kiviläynteitä. Jokaisesta muistiini nousevat ensin ne ihmiset, jotka kiviin liittyvät. Tämä on hieman yllättävää, sillä geologille luulisi geologian mysteerien nousevan kivistä ensin mieleen. Tässä taitaa tapahtua sama kuin Mika Waltarin romaanissa Turms, kuolematon, joka kirjoitti muistelmansa saviruukkuun elämänsä muutostilanteissa keräämiensä pienten kiven säilyttämien muistikuvien avulla.

Muistin henkilökeskeisestä toiminnasta kertoo tämä Mineralian kesänumerokin. Seppo Partanen kaivautuu entiseen tyyliin Lapin kullan historiaan legendaaristen kaivajien kautta. Nyt hänellä on vuorossa Nipa monen jutun mitalla. Nipan ovat Tankavaarassa tavanneet presidentit ja muut merkkihenkilöt jonon jatkona. Lapin kullalle hän loi persoonallaan todellisen kullankaivajan kasvot lukemattomien turistien muistiin. Oikea legenda siis.

Liisa Hertellin jutut kertovat nekin ihmiskeskeisesti kiviharrastuksen guruista kuten Paavo Korhosesta ja Tarmo Grönqvististä. Itsekin palaan kivimuseoiden muuttojen jutussani jälleen muistelevaan Martti Kivi-

tohtoria. Henkilöiden kautta kivimuisti toimii.

Akseli Palénin järjestämä ja opastama luolaretki oli innostava uusi aluevaltaus Tampereen kivi- ja luontoharrastuksessa. Etelä-Euroopan kalkkikivikallioiden vajaveden liuottamiin karstiluoliin verrattuna Suomen peruskallion halkeama- ja vyörytyypiset luolat ovat tavallaan luonnon kannalta mielenkiintoisempia kuten Akseli retkijutussaan hienosti tuo esille. Suomen luolat vaativat kävijöiltä usein akrobaatin taitoja, mutta karstiluolissa on aika usein tilaa ja jopa porrasrakennelmat. Tämänkin puolen Akseli tuo jutussaan hyvin esiin. Veikkaan että Akselin juttu innostaa jatkoretkiin.

Tampereen akvaariokerhon vierailun Katja Kulon juttu kertoo oivaltavasti miten kalojen nimiin joskus liittyy kivi-liite. Akvaarioliikkeissä myydään Suomessakin huonompilaatuisia ulkomaisia korukiviä korallien ohessa akvaariokiviksi. Toivotaan että tulevaisuudessa liikkeissä innostuttaisiin tarjoamaan myös kotimaisia akvaariokorukiviä kiinalaisen jokisoran kontrastina. Spektroliittikannikat voisivat tähänkin soveltua.

Kari Kinnunen
Päätoimittaja

Liisa Hertell

Almandiinigranaattilöytö Eräjärveltä 60 vuotta sitten

Eräjärven kivimuseossa on esillä almandiinigranaatteja, jotka on löydetty Eräjärveltä. Ollessamme hiljattain Tampereen Kivikerhon retkellä Eräjärven Viitaniemen louhoksella eräs melko uusi jäsenemme, joka oli siellä ensi kertaa mukana, kysyi muutaman tunnin kuokkimisen jälkeen, onko kukaan löytänyt granaatteja. Sanoimme ettei täällä ole granaatteja. Hän siihen, että onhan Eräjärven museon vitriinissä

näytteillä paikallisia, sormenpään kokoisia granaatteja No, onhan niitä, mutta niille on oma tarinansa:

Kesän 1965 lopulla uutisoitiin Oriveden Sanomissa ja Keski-suomalainen-lehdessä Eräjärveltä löytyneistä almandiineista otsikolla *Almandiini Eräjärven uusi jalokivilöydös*.

Almandiinit löytyivät, kun maanviljelijä Voitto Pohja räjäytti Eräjärven Hietalahden kylässä ruispellostaan parikuutioisen siirtolohkareen. Lohkare

halkei kahtia ja sen sisältä, keskijuonteesta valui – kuin mansikoita – tummanpunaista jalokiviluokan kiteitä. Pari sen kiloa niitä tuli, suurimmat sormenpään kokoisia. Siirtolohkare sijaitsi pellolla erillään kaikesta. Mistä asti lie tullut ja ottanut ”marjat” mukaansa. Se on arvoitus.

Jutussaan 2.9.1965 Oriveden Sanomat kertoi, että ”nyt almandiinigranaatit ovat samassa kylässä asuvan kivialan erikoismiehen – hyvin harvinaisen ammatin edustajan – gemmologi Tarmo Grönqvistin tutkittavana”.

”Voitto Pohja soitti minulle heti räjäytettyään siirtolohkareen, että tule nyt katsomaan tätä ihmettä! Kiven sisältä valuu rypäs kuin marjoja”, Tarmo muistelee.

Tuli siihen paikallislehtikin ihmetelemään ja valokuvaamaan.

Tarmo Grönqvist oli tuolloin nuori mies, juuri armeijan käynyt ja valmistunut gemmologiksi ja kultasepäksi. Hän sanoi lehtihaastattelussa löydön olevan Etelä-Suomessa ainutlaatuinen ja erittäin harvinainen. Eräjärven löytö on almandiini- ja pyrooppigranaatin isomorfinen seos, jossa on vallitsevana almandiini. Se on kiteytynyt aikoinaan maankuoren jäähmettymisen myöhäisessä vaiheessa.

Almandiini on violettiin vivahtavaa tummanpunaista granaattia ja sitä pidetään pyrooppia arvokkaampana.

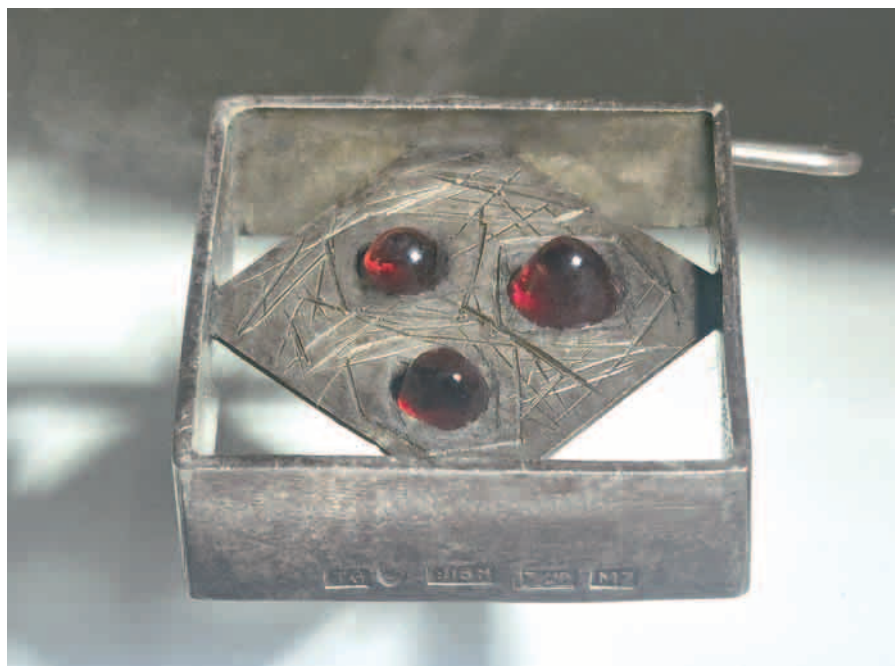
Kesän 1965 lopulla Voitto Pohjan pellostaan halki räjäyttämän siirtolohkareen sisältä valuneita almandiinigranaatteja on esillä Eräjärven kivimuseossa. Kuva: Miika Hertell

Gemmologi Tarmo Grönqvist esittelee loppukesällä 1965 räjäytetyn siirtolohkareen sisältä valuneita almandiineja. Kuva: Oriveden Sanomat

”Aloitin sitten työskentelyn – eihän minulla tuolloin ollut mitään omia kultasepän työvälineitä – kultaseppämestari Salosen liikkeessä Tampereel-

la. En ollut hänen palveluksessaan vaan hänen apunaan, mutta tein omia töitäni”, Tarmo muistelee. Salonen oli Viipurista tullut kultaseppämestari.

Hopeakoru, jossa kolme pyöröhiottua almandiinigranaattia, on Tarmo Grönqvistin valmistama Voitto Pohjan rouvalle. Koru sekä osa almandiinigranaateista ovat tällä hetkellä näytteillä Eräjärven kivimuseossa. Kuva: Miika Hertell

Oriveden kirkonkylässä järjestettiin heinäkuun lopulla 1967 maatalous- ja teollisuusnäyttely, johon Tasavallan presidentti Urho Kekkosenkin puoli-soineen tuli tutustumaan.

”Näyttelyä varten tehtiin hopeinen avaimenperä, sellainen lätyskä, johon istutettiin almandiinigranaattikiteen puolikas (siirtolohkareen sisältä löytyneistä kivistä). Näitä avaimenperiä tehtiin lukuisia ja niitä jaettiin maatalousnäyttelyn silmäätekeville vieraille”, Tarmo kertoo.

”Minäkin olin Kekkosen kättä puristamassa silloin”, hän kehaisee.

Kun Urho meni etujoukkona menojaan, Sylvi Kekkonen tuli perässä ja jäi Tarmon kanssa juttelemaan pidemmäksi aikaa.

Maatalousnäyttelyn sisätiloiksi oli varattu Oriveden yhteiskoulu. Tarmolla oli siellä oma osasto.

”Olin silloin nuori poika ja pidin siellä jonkinlaisen oman näyttelyni. Sen myötä sain kutsun Ylä-Hämeen taiteilijaseuran perustamiskokoukseen.”

Siitä se kaikki alkoi, Tarmon korutaide ja taidemaalaus.

Oriveden Sanomissa 2.9.1965 kerrottua:

”Eräjärven jalokivilöydökset ovatkin innoittaneet myös kultaseppäkoulutuksen saanutta gemmologi Tarmo Grönqvistiä luomaan omaa korutyylä. Hän kehittelee sitä parhaillaan. Oma-peräisesti muotoilluista, aidoin eräjärveläisin jalokivin koristeluista koruista voi tulla naisten tavoittelemissa erikoisuuksissa. Jo nyt niitä kohtaan tunnetaan kiinnostusta. Ja se tietäisi uutta aluevaltausta ja mainetta Eräjärven pienelle pitäjälle. Uuherlan Sälvan kaivoksesta löytyisi riittävästi kiviä vaikka kymmenen miehen jalokivihion varten, vakuuttaa toimitusjohtaja Arvo Grönqvist. Kaivoksesta löydettyjä, hiontaan sopimattomia kokoelmakiviä on jo myyty muutamana kesänä matkamuistoksi varsin hyvällä menestyksellä.”

NIPA

muistojeni

Lemmenjoen kultamailla

Saappaat johdattivat Niilo Rautmalan koulunpenkiltä sotaan, poltetun Lapin läpi Laanilan ja Lemmenjoen kultapuroille, turvekämpistä loistohoteleihin ja presidentin kutsuille, erämaan yksinäisyydestä julkisuuteen ja esikuvaksi monelle uudelle kullantseijälle. Hän oli armoitettu tarinankertoja ja perinteen talentaja, yksi Lemmenjoen alkuvuosien ahkerimmista työmyyristä, joka repi elämänsä eväät hakulla ja lapiolla jänkämaiden alta ja kivisten purojen penkoilta. Nipa tuli ensimmäisten joukossa Lemmenjoen puroille, näki ja koki kultaryntäyksen synnyn, hiljaisen hiipumisen ja uuden kasvun. Sitä hän oli itse vauhdittamassa kullankaivajien edusmiehenä ja keulakuvana. Sodan ja erämaan koettelema elämä päättyi liian varhain 61-vuotiaana.

Lemmenjoen patriarkan nimen Nipa hankki laajalla suojängällä, jolta saavat alkunsa Lemmenjokeen syvässä kurussa laskevat Ruituäytsi ja Puskuoja. Molempia puroja on kultaryntäyksen alkuvuosista asti kaivettu, mutta suurta tungosta niille ei ollut ja moni kaivaja

Nipa jaksoi olla "matkailumannekiinina" Tankavaaran kultakylässä muutamia vuosia, ja palasi takaisin Lemmenjoen kultapurojen rauhaan saattamaan elämäntyönsä päätökseen. Tässä Arvo Ruonaniemen kuvassa Nipa istuu kultakylän matkailuhuhtomon penkillä 1970-luvun alkupuolella.

"pullahti" ulos kultamailta tyhjää kaivettuaan. Nipan muistojen maat nousivat kultamaiden parhaimmaksi 2000-luvun alkuvuosikymmeninä, kun Raimo Kanamäki, Kari Merenluoto ja Mika Telilä löysivät jängän alle piiloutuneet kulta-aarteet.

Puskuojan suu Lemmenjoen pohjoisrannalla oli ensimmäisen kultaryntäyksen syntypaikka 1900-luvun alussa. Kulta on laajalla jänkäalueella kymmenien metrien maakerroksen alla ja siksi suuret kultahiput pysyivät piilossa lapiokaivajilta muutamaa onnenkantamoista lukuun ottamatta. Niilo Johannes Raumala löysi lupaa-vasti kultaa kesällä 1946 ja sai paikalle oman valtauksen seuravana vuonna.

Hän oli ensimmäisiä Lemmenjoen kullankaivajia, älykäs, huumorintajuinen, nopea tekemään karikatyyreja niin ihmisistä kuin ilmiöistäkin. Parinkymmenen vuoden ja kymmenien tapoamisien aikana en muista nähneeni häntä kertaakaan suuttuneena tai riitaisena. Vihaisena hän joskus toki oli kaiken maailman aaseille ja tyhmiä kysyville turisteille, mutta päältä ei mitään näkynyt.

Niilo Raumalan löytämiä kultahippuja. Vasemman hipun paino 100,63 grammaa. Kuva: Erkki Halme / Geologian tutkimuskeskus, GTK

Nipa lähti sotaan oppikoulun seitsemänneltä luokalta ja "väitteli siellä itsensä vänrikiksi". Sodan päätyttyä Nipa katseli vanhoja leikkipaikkojaan ja koulunsa pihaa, eikä paluu pulpettiin viehättänyt. Hän suuntasi saappaansa Lappiin, jossa setä-Aaro jatkoi ennen sotia aloittamaansa kultamiehen uraa. Kesällä 1945 Nipa harjoitteli kullankaivajan ammattia Aaron kaverina Moberginjalla.

Juuret jänkämaan laitaan

Hän kuuli huhuja Lemmenjoen kulturalöydöistä talvella 1946 ja marssi kesän alettua Morgamin alajuoksulle vaskaten parissa viikossa neljänneskilon kultaa. Näin oli Nipalle viitoitettu polku elämän loppuun saakka.

Muut ehdivät viedä Morgamojan kaivupaikan ja Nipa muutti majansa Ruittuäytsille. Siellä hän kaivoi yksin ja muiden kanssa vuosina 1947–53.

Nipa ja Harisen Pena "murjaisivat" muutamassa tunnissa puron mutkaan kämpän marraskuussa 1948. Sitä ennen he olivat asustaneet turvekammis- sa.

Jos kämpä syntyi nopeasti, vieläkin kiivaampi oli sen lähtö tästä maailmasta. Olivat näet talvehtimassa Lemmenjoella – Nipa, Koski-Vihtori ja Nevalais-Veikko – kokeillen siinä sivussa talvikaivua. Nipa oli eräänä iltana

lähtenyt kyläilemään "Tivoliin". Kesken parhaimman seurustelun mökin suunnasta kuului kova pamaus ja sien- nen muotoinen pilvi kohosi taivaalle. "Taisi mennä kämpä, mutta lämmitetään sauna", sanoi Nipa.

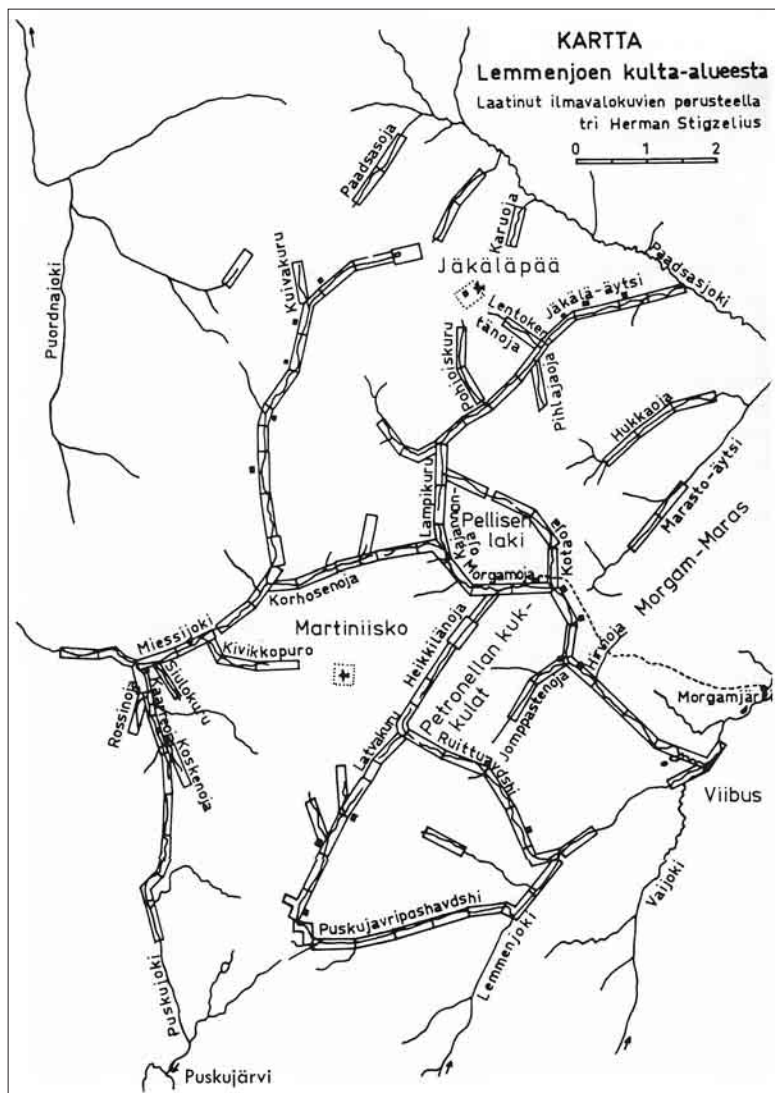
Kun seurustelun päätyttyä marssittiin kämpälle, jäljellä ei ollut paljon mitään. Kaivutöitä varten varatut räjähteet olivat saaneet vauhtia Veikko Nevalaisen piipun kyteivistä tupakois- ta. Veikko itse oli ehtinyt riittävän kauas.

"Norjasta hankitut raatorasvat olivat levinneet tunturikoivikkoon, ja kämpä oli hajonnut niin perusteellisesti, ettei edes kahta jauhonpölyä ollut päällekkäin", luonnosteli Nipa tapahtu- maa.

Lukemattomia olivat ne tarinat, joita Nipa kertoi Lemmenjoen kultavuosilta. Hän oli mukana saattele- massa Sylvia Petronellaa Inariin ja suremassa hänen vangitsemistaan. Yksi mies joukosta itki niin katkerasti, että muiden oli lopetettava vesit-

Nipan porukka 1950-luvulla. Henkilöt vasemmalta lukien: Aaro Raumala, Kosti Kare, Nipa Raumala, Iisakki Mattus ja takana seisomassa Viktor Koski. Oikeassa reunassa istuvan henkilön nimi ei ole tiedossa.

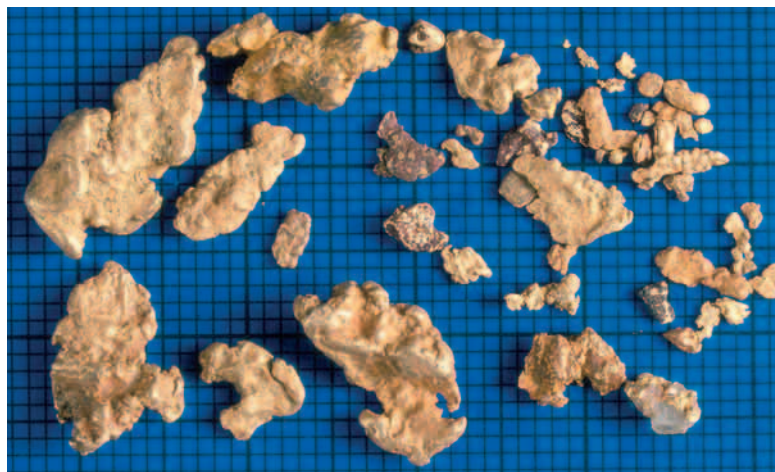

Ylitarkastaja Herman Stigzeliusen laatima kartta Lemmenjoen valtauksista 1950-luvulla.

tely antamalla hänelle selkään. Oliko Nipa selkään antaja vai saaja, sitä hän ei kertonut. Nipa valittiin Kullankai-vajain Liiton ensimmäiseen johtokun-

taan ja oli siinä aina vuoteen 1982 saak-
ka suurimman osan sihteerinä.

Nipa oli perusteellinen kullankai-
vaja, luki alan kirjallisuutta, jututti

8,06 grammaa Niilo Raumalan vuonna 1947 löytämiä kultahippuja.

Kuva: Helena Halme / Geologian tutkimuskeskus, GTK

asiantuntijoita, penkoi tietoa, sovelsi
sitä käytäntöön ja oli ammattimies alal-
aan.

Nipan isomukset

Nipan elämään mahtui paljon onnen
ja murheen hetkiä. Puskuojalta hän
löysi 103 g huipun 1956. Se on Geo-
logian tutkimuskeskuksen kokoelmis-
sa. Kaksikymmentä vuotta myöhem-
min löytyi myöhään syksyllä huonon
kaivukesän jälkeen lähes 80-grammai-
nen hippu. Sen osti kauppaneuvos
Raakel Wihuri Helsingissä pidettyjen
kultamiesviikkojen aikana. Näillä vii-
koilla kerättiin rahaa Inariin suunnit-
teilla olleeseen Kultamieskotiin. Nipa
pyysi minua avukseen, kun poika Antti
oli suositellut äitiään hipun omistajak-
si. Raakelilla oli syvään uurrettu juh-
la-asu ja Nipa istutti avoimen rinnan
yläosaan hipun ja sanoi: ”Tähänhän
tämä kultahippu kuuluu”. Kaupat teh-
tiin ja sen pelasti Nipan syksyn ja tal-
ven köyhyydeltä.

Ravintolailloissa myytiin huutokau-
palla kultaa ja kultamiehille kuuluvaa
tavaraa. Kysytyimpiä olivat kullankai-
vajille ominaiset mustat huopahatut,
jotka loppuivat alkuunsa. Nipa keksi
Hakaniemen torin laidalla vaatekau-
pan, jossa oli tarjolla alennuksella uu-
sia huopahattuja, ne ostettiin kaikki.
Hattuja käsiteltiin illalla hotellihuo-
neessa potkimalla pitkin lattiaa, karis-
tamalla päälle tupakkaa ja kaljaa. Seu-
raavana iltana ne menivät hyvin kau-
paksi aitoina: sitähän ne olivat, aitojen
kultamiesten kuluttamia.

Muutto Tankavaaraan kypsyä

Kultaa ei juuri kannattanut maasta
kaivaa 1950- ja 1960 lukujen vaihteen
tienoilla, sillä siitä sai tuskin 5 mark-
kaa grammalta. Näinä vaikeina vuosi-
na Nipa aloitteli Puskulla matkailijoi-
den opastamista. Heitä tuli kesällä
montun reunalle ”tyhmiä kyselemään”.
Älykkäänä miehenä Nipa päätti kään-
tää tyhmyyden voitoksi, antaa turisteil-
le vaskoolin kouraan ja periä maksun
opastuksesta.

Erämaan lait eivät olleet kaikille
kulkijoille tuttuja. Näihin vuosiin saak-
ka kultapulloja pidettiin kämppien ik-

kunoilla, monttuja ei tarvinnut vartioida. Matkailun lisääntyessä alkoivat kullankaivajien omaisuudet kulkeutua matkamuistoiksi.

Matkailupalvelu ei ottanut erämaassa onnistuakseen. Nipa ”lukitsi kämppensä tiiviimmin peruskallioon”, käväisi ammuskelemassa kultamontun seinämille pilkkaa nähdessään jonkun katoavan sinne vaskooleja varastamaan. Pientä lisätuloa matkailusta toki Nipalle ja Korhosen Yrjölle tuli, mutta ei riittävästi. Lemmenjoen retkeilyä, kullanhuuhdontaa ja liikennettä yritimme saada järjestykseen yhteistyöllä 1960-luvun lopulla.

Niilo ja Yrjö tekivät lopulta päätöksen: parasta on mennä sinne, missä turistit liikkuvat ja huuhtoa kultaa heidän taskuistaan. Pohdimme muuttoa Nipan kämpässä talvella 1970, ja uusi elämä valtatievarrella tuntui hyvältä ratkaisulta. Muutaman kuukauden päästä Yrjö ja Nipa matkustivat Tankavaaraan, tekivät siellä koehuuhdontoja, löysivät kultaa ja perustivat Tankavaaran kultakylän.

Kaipuu Lemmenjoen rauhaan

Asiat sujuivat vuosia kitkattomasti, mutta kultakylän kasvaessa matkailukeskukseksi alkoivat ristiriidat. Erämaan vapauteen tottunut Nipa ei sopeutunut sivilisaation normeihin. Työ turistien opettamiseksi kullanhuuhdontaan alkoi kyllästyttää, näin hän asiaa kuvaili; ”jopa unissani näin akoille selittäneeni, kuinka vaskoolia on kädessä pidettävä”. Kuusi vuotta Tankavaarassa riitti, kesällä 1976 hän palasi Lemmenjoelle.

Nipa oli Lapin kullankaivun PR-mies, joka matkusteli ympäri maata ja maailmaa levittäen aatetta ja asiaa. Hänestä tehtiin monia radio- ja tv-juttuja sekä lehtiartikkeleja, hän esiintyi näyttelijänä ja vieraili linnoissa ja hoveissa.

Tasavallan presidentin linnaan hän sai vierailukutsun syksyllä 1977. Muutamaa päivää ennen hän soitti huolestuneena, kun kunnollisia vaatteita ei löytynyt hänelle ja Kokko-Heikille. Kerroin Helsingin olevan pullollaan ryysyvuokraamoja ja lupasin hoitaa

Yrjö Korhonen, Heikki Tukiainen ja Nipa Raumala Puskun kämpän edessä talvella 1970. Suunnitelma muuttamisesta Lemmenjoelta Tankavaaraan kypsyi, kultahistorian hiipuva hiillos sai uuden suunnan ja liekin. Kuva Seppo J. Partanen.

Nipa ja Yrjö Tankavaarassa 1970-luvun alussa. Kuva: Kultamuseo

Nipa Raumala ja Viktor Koivula, Lemmenjoki ja Ivalojoen, kohtasivat ensi kerran Tankavaaran kultakisoissa 1976. Miehet kisailivat vierekkäin veteraanisarjassa, mutta kilpailu unohtui tarinointiin. Kuva: Seppo J. Partanen

Nipa neuvoo presidentti Kekkonen vaskaamaan kultaa Inarin Korppiojalla kesällä 1974 Hollannin kuningatar Julianan ja prinssi Bernhardin seurattessa takana. Takana keskellä vilahtaa Heikki Kokko kumartuneena lapioimaan soraa kultaränniin. Heikki ja Nipa tapasivat presidentin monta kertaa, ja saivat kutsun Suomen itsenäisyyspäivän juhlille joulukuun 6. päivä 1977. Kuva Arvo Ruonaniemi

homman. "Koko on sitten 52 ja epänormaali. Tulemme ylihuomenna", sanoi Nipa. Kävelin Kaisaniemenkadulla olevaan pukuvuokraamoon ja kerroin kahden miehen menevän linnan kutsuille. Tiskille nostettiin pari frakkia. Suljin silmäni ja yritin kuvitella Heikkiä ja Nipaa frakki päällä: työn kumartamat hartiat, kivien vääntämisen pidentämät kädet, erämaapoluilla opittu eteenpäin kaartuva asento. Mieleen tuli pingviini.

Pyysin tiskille mustat puvut. "Tarvitaanko paita", kysyttiin. Tarvitaan. "Tarvitaanko solmio?" Tarvitaan. "No entä päällystakki?". Totta kai. "Mitenkäs valkoinen kaulaliina?" Ilman muuta. Samaan

listaan lyötiin kengät, sukat, henkselit ja vain alushousut jätettiin sattuman varaan.

Tässä ihastellaan suurinta Tankavaaran matkailuhuuhdomosta löydettyä lähes 40 gramman kultahippua. Vasemmalta Nipa, löytäjä Mika Saalanko, Yrjö Korhonen ja Inkeri Syrjänen. Hippu sai nimekseen Mopo. Löytäjä päätti sen tuotolla ostaa mopon. Kuva: Kultamuseon kokoelmat

Saappaissaan ja sarkahousuisaan Nipa ja Heikki marssivat rautatieasemalta majoituspaikkaansa Marskiin. Baarissa häätäntynyt palkollinen ei suostunut päästämään heitä sisään tuliaisaljoille, vaikka muutaman tunnin päästä näille avautuisivat presidentinlinnan ovet. Heikin vaimo Ranta-Mari oli hänkin kutsuilla mukana lapin asussaan. Heikki naureskeli myöhemmin, että hänen piti kaksi kertaa erottaa Mari ja joku kenraali toistaan, sillä Marin virkattu valkoinen hartiahuivi oli juuttunut kiinni kenraalin kunniamerkkeihin.

Nipa asusti kultaryntäyksen aikoina ympäri vuoden Lemmenjoella. Myöhemmin hänen kirjallisia

Kymmenet loppuun kulutetut lapiot ja kumisaappaat kunnioittavat Nipan muistoa Puskun kämpän päätyseinustalla. Arska Alhonen jatkoi Nipan työtä tässä kämpässä vuodesta 1979 alkaen, kämpppä on suunnitelmissa siirtää Lapin kullankaivajain liiton hallintaan. Kuva Seppo J. Partanen

taitojaan tarvittiin syksyisin Inarissa. Hän täytti kullankaivajien ja muiden inarilaisten veroilmoituksia. Tähänkin taitoon hän on kehittänyt itseään tuntien monet verotuksen niksit ja kiertopolut. Talvisin hän saattoi yllättäen ilmestyä työhuoneeseeni Helsingissä, työsuunnitelmat oli heti pantava uusiksi.

Kultamiehen elämäntyö, hänen asennoitumisensa kanssaihmiisiin, maailmaan, luontoon, kulkurin polut mut-

kineen ja kivineen ovat valjenneet minulle paljolti Nipa Raumalan tuttavuuden ja ystävyyden kautta.

Nipan elämäнкааri

Niilo Johannes Raumala syntyi Muhoksen Laitasaarella Tuohinon talossa 22.6.1922, aloitti koulun Kemissä 1935, jatkoi Oulun lyseossa, lähti jatkosotaan lyseon 7. luokalta 1941. Hän taisteli Kiestingissä Karjalan kannaksella jalkaväkirykmentti 53:ssa,

suoritti 1944 upseerikoulun kurssin 59. Sotilasarvo oli reservin luutnantti.

Lapin teollisuustoimikunta ja sen puheenjohtaja Martti Miettunen kehittivät 1965 Inarin matkailumajalla Nipaa ja Yrjö Korhosta aloittamaan kultamatkailun kehittämisen. Lemmenjoella se ei yrityksistä huolimatta onnistunut ja miehet muuttivat kesällä 1970 valtatie varteen Sodankylän Tankavaaraan perustaen sinne matkailuhuuhtomon Lapin Kullankaivajain liiton tuella. Tankavaarasta kasvoi 1970-luvulla matkailukeskus; rakennettiin kultamuseo, majoitus- ja ravintolatiloja, aloitettiin kansan suosioon ja maailmanmaineeseen nousseet kullanhuuhtomuksen vaskauskilpailut.

Nipasta kasvoi Lapin kullankaivun keskeinen ikoni ja kasvun vauhdittaja. Matkailijoiden opastamisen lisäksi hän esiintyi radiossa, televisiossa, lehtijutuissa, messuilla, näyttelyissä, elokuvissa, ulkomailla.

Nipa kuoli Rovaniemen keskussairaалassa 26.5.1983 ja hänet haudattiin Inarin kirkkomaalle kullankaivajien Pyrkäripalstalle.

*Vain hänellä on tieto, valta
ottaa mies tuskain alta,
ja viedä rauhaan ikuisen,
kultamies, hippunsa poimineen*

Näin Arvo Ruonaniemi kirjoitti Nipa Raumalan muistolle kirjassaan ”Suuri vaskaaja on vaskannut”.

Olin Tieran kanssa sopinut menosta luovuttamaan Nipalle juuri ilmestyneen kirjani ”Lapin kultamaat”. Nipa oli kirjoitellut siihen pyynnöstäni hauskoja muistojaan. Hän ei ehtinyt sitä saada, vaan kuoli päivää ennen matkaani.

Nipan muistolle

*Elosi polut ja valtatie, hiljainen
uurastuksesi, ajatustesi muovaamat
sanat jäävät kultahistoriaan.
Muisto ystävydestä on kaunis,
mutta raskas kantaa.*

Seppo J. Partanen
4.5.2025

Valkoinen poro seuraa kulkijaa Isolan kämpän lähitienoilla kuin vartioisi Jaakon kätkeä kultaaarretta. Kuva Seppo J. Partanen

*Niilo Raumalan
1970-luvun alku-
puolella löytämä
kultahippu.*

Koko: 35 x 45 x 20 mm.

*Hipusta teetettiin
sittemmin kaulakoru.*

Kun Nipa isomuksen löysi

Ami Telilä lähetti kuvan isosta kultahipusta ja kultapullostasta miehen kourassa yli 40 vuoden takaa. Ami oli juuri (2015) löytänyt 107 gramman kultakimpaleen Lemmenjoen Kaarreojalta, tunturin toiselta puolelta. Hän arveli skannaamansa kuvan olevan vuodelta 1974 ja äitinsä Marjutin ottama perheen patikkaret-

keltä Lemmenjoelta Lapin Kullankai-vajain liiton 25-vuotisjuhlille Sotajoen Pahaojalle.

Jotakin tuttua kultahipussa oli, mutta kesti muutaman päivän murusten kaivamiseen muistin lokeroista.

Amin arvelu Niilo Raumalasta mahdollisena hipun löytäjänä ja vuosiluku johdatti lopulta totuuden ja hauskojen muistojen jäljille. Kaivoin kirjahyl-

lystäni Tankavaaran Kultamuseon vuonna 2011 julkaiseman kirjan ”Lemmenjoen isommukset – Antti Aarnio-Wihurin kultahippukokoelma” ja sieltähän kultahipun kuva löytyi sivulta 35 seuraavan tekstin kanssa; ”tämän hipun Nipa löysi yhdessä Kalle Paulavirran kanssa hieman huonosti sujuneen kaivukauden päätteeksi. Paino on 80 g ja mitat 35 x 45 x 20 mm”.

Se hippu pelasti Nipan miltei koko elämän. Se oli esillä kullankaivajien juhlilla Pahaojalla 21. syyskuuta -74 ja Marjutin kuvassa sitä esittelee liiton silloinen puheenjohtaja Heikki Kokko. Tämän sain selville siitä, että kultaa pitelevien käsien takaa näkyy palanen villapaitaa, joka Heikillä on päällään useissa Arvo ”Tiera” Ruonaniemen kuvissa tästä tapahtumasta. Mistään en löydä tietoa siitä, kenelle kuuluu Heikin toisessa kädessä oleva kultapullo. Se voisi olla Jaakko Isolan.

Seuraava vaihe hipun historiasa näyteltiin Helsingin Hakanielessä Sillankorva nimisessä ravintolassa Pitkäsillan kupeessa. Siellä järjestettiin yli viikon kestävä Kultapörssi 9.–17. helmikuuta 1977, ja tapahtumalla kerättiin rahaa rakenteilla olevalle Kultamieskodille Inariin sekä hoidettiin kullankaivun julkisuuskuva, jonka seurauksena presidentti Kekkonen vieraili saman vuoden kesänä kultamailla.

Tapahtumassa myytiin huutokaupalla kultaa ja kullankaivutarvikkeita, pidettiin lehdistötilaisuuksia, tavattiin ministereitä, kansanedustajia ja muita yhteiskunnan vaikuttajia. Kullervo Linnan Humppaveikot ja edesmennyt Simo Salminen olivat korvauksetta mukana iltojen ohjelmassa. Kullankaivajien kuluneet hatut tekevät hyvin kauppansa ja loppuivat ensimmäisenä iltana. Raumalan Nipa huomasi kadun toisella puolella olevassa vaatekaupassa samankaltaisia hattuja alennusmyynnissä ja ne ostettiin kaikki. Hattuja käsiteltiin hotellihuonees-

sa potkimalla pitkin lattiaa, karistamalla niihin tupakantuhkaa kaljakostukseen kera ja hatut myytiin moninkertaisella voitolla hyvään tarkoitukseen.

Kultamiesten hyvä ystävä ja tuttava Antti Aarnio-Wihuri oli yhtenä iltana kutsunut ja tuonut Kultapörssiin arvovaltaisia vieraita. Raumalan Nipa pyysi minua illan kuluessa henkiseksi tuekseen voidakseen myydä hippunsa Antille, joka kehotti kääntymään äitinsä Raakelin puoleen. Raakel oli pukeu-

Tämän kultahipun tutkiminen johti mukavien muistojen keskelle. Kuva on Marjut Telilän, hippu Nipa Raumalan ja hippua kantava koura Heikki Kokon. Pullossa oleva kulta lieenee Jaakko Isolan.

tunut juhlavasti syvään uurrettuun juhlapukuun ja Nipa asetti hippunsa paljaalle iholle rintojen yläpuolelle sanoen, että ”tähän tämä hippu kuuluu”.

Kaupat tehtiin ja Nipa sai pienen osan käteisenä ja lopun shekkinä. Hän oli hyvin tyytyväinen, sillä takana oli monta vähätuottoista vuotta.

Hippu vaihtoi omistajaa ja se on nyt Antin vaimon Marjan kaulakoruna. Nipa puolestaan hoiti kunnialla roo-

linsa kullankaivajien pr-miehenä ja liiton sihteerinä, kulutti lähes kaiken käteisen ja marssi viikon päästä Rovaniemellä pankkiin vaihtamaan shekin seteleiksi. Takana oli monta rasittavaa päivää, iltaa ja yötä sekä junamatka pohjoiseen. Ulkonäkö ei ollut viimeiseen asti viimeistely.

Annetaanpa Nipan itse kertoa tarinan jatko sellaisena, kuin minä sen muistan:

”Pankin kassaneiti katsoi shekkiä ja sitten minua. Sama toistui monta kertaa ja sitten hän sanoi ’Hetkinen’. Nainen nousi ylös ja marssi takahuoneeseen pankinjohtajan puheille shekki kädessään. Johtaja nousi ylös ja katsoi lasin läpi minua. Sitten hän otti puhelimen ja soitti johonkin. Lopulta johtaja tuli ja sanoi käsipäivät, kyseli kuulumiset ja käski kassan laskea rahat tiskille.”

Tarina jatkui – jos en väärin muista – siten että Nipa meni rahat taskussaan hammaslääkärille ja tilasi uudet hampaat ja taisi käydä vielä terveystarkastuksessa. Syyskesällä hän isännöi Kokko-Heikin kanssa presidentin vierailua Ivalojoen Kultalassa ja Tankavaarassa.

Syysmyöhällä heille tuli kutsu presidentin linnan itsenäisyyspäivän juhliin ja sain Nipalta muutama päivää ennen hätäisen puhelun hankkia heille juhlavaatteet. Ohje oli yksiselitteinen: ”Koko 52 ja epänormaali”. □

Hippukulta OY

Myymme aitoja Lapin kultahippuja, Aarne Alhosen Lemmenjokikoruja sekä lappikirjallisuutta.

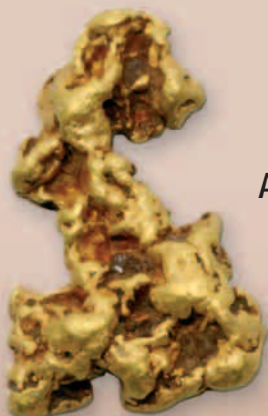
Ostamme vanhoja kultakoruja sekä – hippuja – TARJOA

[Www.hippukulta.fi](http://www.hippukulta.fi)

Puh 040 545 4833

Raimo.niemela@hippukulta.fi

KERAVALA

Nipa tarinankertojana

Niilo Raumala oli lahjakas sanankäyttäjä. Ystävyytemme alkoi 1960-luvun lopulla, jolloin tein muutaman retken Lemmenjoelle. Tunturien kauneus ja sen viimeiset elinkautiset kiehtoivat mieltäni niin paljon, että monien lehtijuttujen lisäksi tein sieltä ensimmäisen kirjani, pienen ja vaatimattoman vihkosen ”Lemmenjoen kultamaat”. Pyysin Nipaa kirjoittamaan omia muisteluksiaan. Ne sain 1970. Tässä hänen tarinoitaan.

Kankaisten Pellen eväät

Yksi Lemmenjoen monista tyypeistä on Kankaisten Pelle. Ei hän juuri itse kultaa vaivaudu kaivamaan, on enimäkseen Hopun kuormamuulina ja kantaa tarvikkeita Kultasatamasta saaden siitä palkkiokseen kultaa ja kalliaita kiviä.

Pelle pitää suuresta luonnosta ja mukavista ihmisistä ja on siitä erikoinen, ettei halveksi minkäänlaista ruokaa. Tämä seikka varmasti aiheutti risitiriidan, joka hänellä oli paikallisen metsänhoitajan kanssa.

Tapasivat toisensa kairassa ja metsänhoitaja uhkasi Pelleä syytteellä metsänraiskauksesta. Oli käynyt selville, että kulkiessaan Pelle söi kehonsa vahvistukseksi nuorten mäntyjen latva-kerkkiä, vuosikasvaimia. Metsänhoitaja selitti puunkasvun tästä keskeytyvän.

Aikansa riideltään pääsivät viimein sopimukseen. Pelle lupautui vastedes syömään vain oksien päissä olevia kerkkiä ja jättämään latvat rauhaan. Metsänhoitaja puolestaan suostui kuittamaan nämä hirtvahinkojen tiliin.

Samalla matkalla päätyi Pelle Rahajärven Tirkkosen kämpälle, jossa yöpyi. Aamulla aikoi isäntä lähteä kokemaan mateenkoukkuja, mutta Pelle arveli sen olevan turhaa puuhaa. Kertoi näet matkalla kokeneensa kaikki koukut ja syöneensä niissä olleet syötit, joina oli hieman mädäntyneet Inarijärven reeskat. Syötti kerrallaan ihan noin vain ilman turhia mausteita ja keittoseremonioita.

Pellen mieliruoka on muuten aamuruskon leipä. Sitä hän nauttii kauniina kesäaamuna erämaatunturin rinteel-

lä katsomalla auringon alkavaa kaarta taivaalla. Se sopii myös reeskojen päälle jälkiruoaksi.

Halmis-Heikki ja karhu

Saattaa kultamailla liikkeudessa tavata vielä joskus karhun. Niin kävi kerran Halmis-Heikille, kun käveli yli Petronellan kukkulain. Näki matkan päässä pienikokoisen mesikämmenen.

Varovaisena miehenä hän arveli sen poistuvan näyttämöltä, kun sille hieman karjahteli. Kävikin päinvastoin ja karhu lähti köpittämään suoraan kohti. Ei auttanut Heikin muu kuin kiivetä koivuun. Niillä tienoilla kasvaa vain lyhyttä tunturikoivua ja pian puu oli kiivetty latvaan ja matkanteko päättyi siihen.

Kohta oli karhukin paikalla nuuskimassa kantapäitä. Heikki hosuu sitä tyhjällä repulla ja yrittää yllyttää suoriutumaan matkoihinsa. Lähtihän se viimein lyllettämään karkuun, kun sai jätjän hajun nokkaansa. Arveli kai olevan liian väkevää syötävää, ja saavansa siitä ruokamyrkytyksen.

Lähes yhtä karmea elämys Heikillä oli hieman myöhemmin, kun hänellä itsellään oli puuromyrkytys. Oli keran keittänyt isolla astialla mannappuuroa ja kesähelteellä pääsi ruoanloppu hieman ässähtämään. Kun ruokaa ei auta poiskaan heittää, oli se syötävä ja seurauksena oli tietenkin vatsavaivoja.

Sairastellessaan siinä sitten kunnan ripulia, saapui mökille kaksi kohteliasta vanhaa rouvaa eräretkellään ja pyysivät luvan keittää Heikin hellalla ruokaa. Luvan saatuaan valmistivat roiman annoksen mannappuuroa täyttäen en-

simmäiseksi Heikin kupin ja pyysivät tätä syömään. Eikä siihen hätään selityksiä löytynyt, annos oli syötävä ja sitä tarjottiin lisääkin. Sen jälkeen Heikki ei ole mannappuuroa maistanut ja karhutkin ovat kiertäneet hänet kaukaa.

Ruitun kämpän rakentaminen

Ruitulle rakennettiin ensimmäinen kämpä 1948. Pari kesää oli asuttu turvekodassa. Kullankaivu oli sinä vuonna lopetettu lokakuun lopulla ja aika Inarin kirkonkylässä kävi pitkäksi. Päätettiin Haris-Penan kanssa mennä murjaisemaan Ruitulle oikea ihmisasumus.

Marraskuun puolivälissä pyydettiin Kaapin Jouni kyytipojaksi. Ajokeikseen Jouni otti viisi ajohärkää. Mukana oli ahkio ja neljä kelkkaa. Saavuttiin aikoinaan Ruitulle. Oli jo ilta ja Jouni aloitti puheet yötulien teosta. Kerrottiin, ettei nukkumaan ruveta ennen kuin kämpä oli valmis. Äijä antoi selvästi ymmärtää, että meillä oli pareita kainalossa, kokoili ajokkinsa ja ajeli johonkin hyvään puupaikkaan yöksi.

Palattuaan seuraavana päivänä takaisin olimme virittelemässä ensimmäisiä tulia uuteen kämppään. Itse asiassa mökin teko oli perin yksinkertainen juttu: mäen reunaan kaivettiin yön pimeinä tunteina monttu, aamuhämärisä haalittiin paikalle koivun kanttyröitä rakennusaineksi ja tehtiin niistä jonkinlainen kehikko. Tämä päällystettiin tervapahvilla, ympärökset ja katto peitettiin soralla, metrin korkuinen luukku toimi ovena ja samalla ikkunana.

Sisälle sopi kaksi noin 180 cm mit-

taista kaveria. Koko hökötyksen pinta-ala oli vajaat 4 neliömetriä ja kun nurkkaan pantiin pieni kamiina, oli asunto valmis. Mikään lämmin uusi kämpppä ei ollut. Muistuu mieleen seuraavan vuoden helmikuu. Murtoniemen Eeron kanssa kaivettiin päivällä muutamia koemonttuja ja illalla hie-
man märkinä pidettiin kamiinassa tul-
lia ja samalla keiteltiin herneskeittoa. Nukkumaan menon aikoihin olivat herneet kuitenkin kovia kuin haulit ja pääteltiin keiton kypsytävän omia aikojaan, kun pannaan kamiinaan kovat tulet.

Yöllä kaveri herätteli syömään väit-
tään keiton olevan valmista. Hän nos-
ti kattilan pöytään suoraan kapustan
varresta. Oli jäätynyt yhteen möykkyyn
kattilaan, kapusta ja herneskeitto.

Petronellan muisto

Lemmenjoen kultamailla vaikutti 1949
hollantilainen uhkeamuotoinen tyttö-
lapsi Petronella. Hänestä kirjoittivat
lehdet aikoinaan paljonkin enimmäk-
seen pelkkää puppua. Tulkooin kuiten-
kin kerrottua niistä jälkitunnelmista,
kun Petronella karkotettiin Suomesta.

Koskis-Erkki, Haris-Pena ja minä
olimme juhlimassa Ivalon matkailuho-
telliga Petronellan kanssa ja Suomen
ahdasmielinen poliisi oli vienyt meiltä
tytön mennessään. Typertyneinä ja al-
lapäin sitten mietittiin seuraavana päi-
vänä tapahtumaa Ranta-Marin kahvi-
lassa Inarissa.

Yksi meistä heltyi viimein kyyneliin,
joista ei näyttänyt loppua tulevankaan.
Lopulta ei auttanut muu, kuin viedä
itkijä kaksissa miehin ulos ja antaa kun-
non selkäsauna. Poru loppui siihen.

Korhosen Yrjön koira

Joskus pitkinä syysiltoina voi erämaa-
eläjän aika tuntua orvolta. Tällöin voi
koira olla miehelle paras tuki ja seuran
pitäjä. Kun mies ja koira ovat kuu-
kausikaupalla vain toistensa seurassa,
syntyy niiden välille lämmin toveruus,
jota tuskin muualla miehen ja koiran
välillä voi tavata.

Yksi tunnetuimmista Lemmenjoen
koirista on Korhosen Yrjön Hippu.
Lukemattomat ovat varmaan ne linnut,
karhut, sudet, ketut ja muut eläimet,
jotka se aikoinaan isännälleen etsi ja

haukkui. Kaikki kultamiehet ja turis-
tit pitivät sitä lemmikkinään,

Tavallisesti Yrjö matkusti kaamos-
aikaan joulukuun puolivälissä etelään
ja Hippu jäi Keurulaisen Villen luokse
Inariin odottelemaan isäntänsä paluu-
ta. Kerran tuli taas hetki, jolloin Hi-
pun oli jäätävä talvehtimaan Inariin.
Yrjö pakkasi reppunsa lähtö kuntoon
ja hyvissä ajoin menttiin paikalliseen
hotelliin odottelemaan postiautoa.
Reppu jätettiin hotellin ulkopuolelle ja
kun aikaa oli, otettiin hieman näkäräi-
siä lähtöä odotellessa. Aikanaan tuli il-
moitus auton lähdöstä.

Yrjö saateltiin autoon ja Hippu oli
tilanteen tasalla. Oli näet jäänyt auton
etuovi auki ja koira oli noussut kyy-
tiin, mutta oli onnettomuudekseen
valinnut väärän paikan. Se istui tärke-
än näköisenä kuljettajan istuimella.
Selvähän oli, että Hipun matka tyrehty-
i tähän, mutta kanssamatkustajilla
riitti naurua.

Isännän ollessa poissa riitti Hipulle
puuhaa Inarin kirkollakin. Joka päivä
se kiersi määrätyn reitin, johon kuului
käynti kahdessa kaupassa. Niihin se li-
vahti ihmisten mukana ja odotteli sit-
ten kärsivällisesti, kunnes kauppias sen
huomasi ja nakkasi pari sokeripalaa tis-
kin yli. Viimeksi se aina meni Ranta-
Marin baarin keittiöön ja tyhjensi kis-
san ruokakupin, jos kissa ei sattunut
paikalle.

Pihlaja-Heikki ja poliisi

Sattuu joskus niinkin – tosin ani har-
voin – että kultamies pystyy kustanta-
maan matkan etelään. Näin kävi eräänä
syksynä myös Pihlaja-Heikille ja hän
suuntasi matkansa Tampereelle. Otet-
tuaan joitakin neuvoa-antavia oudos-
sa kaupungissa hän lähti kävelemään
kadulle tarkoituksenaan löytää osoite-
toimisto ja sen avulla saada yhteys tut-
taviinsa.

Äkkää siinä sitten poliisin käysken-

telemässä ajotiellä, vinkkaa sormellaan
tälle ja huutaa kovalla äänellä:

”Hei pojan pässi, sinä siellä, joka
heilut ajotiellä, tuuhan tänne.”

Kun virkavallan edustaja viimein
tulee tien laitaan, kehottaa Heikki:

”Sanohan nyt, pojan pässi, missä on
osoitetoimisto.”

Konstaapeli seisoo siinä korvat pu-
naisena kuin kukon helttä, näyttää sel-
västi laskevan hengessään kymmeneen
ennen kuin ärähtää:

”Siinähan se on justiin takanasi.”

”Ehän sinä niin tyhmä olekaan
kuin näytät, tiesit tuonkin”, ihastelee
Heikki ja menee menojaan ennen kuin
älistynyt esivallan miekankantaja ehti
ryhtyä mihinkään toimenpiteisiin.

Vihasen Seppäsen lepytys

Yksi vanhimpia Lemmenjoen kävijöi-
tä oli Vihanen Seppänen. Hän kävi al-
kukesällä 1946 vaskaamassa Morga-
mojalla. Silloin oli vielä routa maassa
ja tulokset jäivät heikoiksi. Myöhem-
pinä vuosina hän kaiveli Kaarreojaalla
ja rakensi 1952 Keurulaisen Villen ja
Kupiaisen Onnin kanssa Kaarreojan
kämpän, joka vieläkin on asuttavassa
kunnossa.

Muutamana sunnuntaina tuli Viha-
nen Seppänen käymään Ruitulla ky-
lässä. Kysellään siinä kuulumisia ja tie-
tenkin puhutaan kultasaaliista. Kun
kerron kaiken menneen kovin huonos-
ti, ilahtuu vieras ja sanoo olonsa tun-
tuvan paljon paremmalta, kun itsel-
läänkin ovat asiat sujuneet heikosti.

Kun sitten juodaan kahvia, saa Sep-
pänen aiheen soimata, jotta olethan
sinä saanut kultaa, minkä takia olisit
muuten tiskannut astiasi. Saan vieraan
leppymään, kun panen astianpesun
vieraana olleiden naisihmisten syyksi.

Täytyyhän vielä silmätä monttuakin
ja kuinka ollakaan, sattuu vaskoolin
jäämään kohtalaisen hyvin kultaa. Se
aiheuttaa vieraalle uuden närkästy-
misen aiheen. Monien selitysten jälkeen
saan asian näyttämään siltä, että kulta
loppuu juuri siihen kohtaan, josta vas-
kasin.

Pois lähtiessään vakuuttaa Vihanen
Seppänen hyvää mieltään sen takia, että
minuakin uhkaa samanlainen huono
onni ja pullahtaminen kuin häntä it-
seäänkin. □

Piirros kivisimpusta. Kuva: Creative Commons

Katja Kulo

Suomen “kivikaloja”

Tampereen Akvaarioseura (TAS) vieraili Tampereen Kivikerhon pajalla maaliskuussa. Oli mielenkiintoista kuulla kiviharrastuksesta hieman laajemmin, kun akvaarioseuralaisilla kiviharrastus oli enemmän ”nätti kivi – voikohan sen laittaa akvaarioon?” -tyyppistä keräämistä. Samalla kivipajavierailulla päästiin kokeilemaan vähän kivenhiontaakin, jota jotkut jatkoivat vielä muutaman kerran kerhoiltoina ja saivat hiottua kivat kivilahjat äitienpäiväksi.

Keskustelu kivipajalla oli vilkasta ja siinä vilahtivat muun muassa sanat kivipää ja kivitasku, joiden todettiin jossain määrin koskevan kumpaakin porukkaa. Yhdessä kohtaa hieman huumorimielellä löydettiin yhteisenä tekijänä myös Suomen ”kivikalat”. Homma meni vakavaksi, kun aiheesta pyydettiin pientä juttua lehteen. Heikkona hetkenäni taisin sitten sellaisen luvata, kun harrastuksen lisäksi pyörittelen kaloja ja välillä myös kiviä työkseni (kivien pyörittely on siis koskikunostuksiin liittyvää).

Maaillalla ja akvaarioissa esiintyy paljonkin kivi-sanaan liittyviä kaloja.

Suomessa niitä on kolme. Kaikkien nimi juontanee elinpaikasta tai -tavoisista, ei ehkä niinkään kivimäisistä ominaisuuksista, vaikkakin kiveä yrittävät jossain määrin muistuttaa.

Kivisimppu

Kivisimppu (*Cottus gobio*) on nykyään jaettu kahteen lajiin, rannikkokivisim-

puksi (*Cottus gobio sensu stricto*) ja järvikivisimpuksi (*Cottus koshewnikowi*).

Kivisimppu on hyvin yleinen kivikorantojen kala, jota esiintyy Suomen sisävesissä pohjoisinta Lappia lukuun ottamatta sekä ympäri rannikkovesiämme. Kooltaan kivisimppu on yleensä alle 10 cm mittainen pohjakala. Silmä on muihin kaloihin suhteutettuna

Kivisimppu (*Cottus gobio*). Kuva: Hans Hillewaert / CC

iso matala pää ja suuret rintaevät. Poskissa eli kiduskansissa sillä on pieniä piikkejä. Suomuja ei ole vaan suomumaisia luumuodostumia (piikkejä). Väritys on ruskeankirjava. Järvikivisimpun ovat piikkikämpiä kuin rannikon serkkunsa.

Kivisimppu piilottelee kivien seassa päivät ja lähtee hämärän tultua etsimään ravinnokseen hyönteistoukkia ja muita pohjaeläimiä. Kivisimppukoiras houkuttelee keväällä naaraan kotiluolaansa, jonka kattoon naaras laskee mätimunansa. Sama voi toistua useamman naaran kanssa. Kudun jälkeen naaras poistuu paikalta ja jättää koiraan vahtimaan pesää noin neljäksi viikoksi, kunnes poikaset kuoriutuvat. Pienen kokonsa vuoksi kivisimppua ei kalasteta ihmisravinnoksi, mutta se on tärkeä ruokakala muun muassa lohikaloille.

Kivennuoliainen

Kivennuoliaiseksi (*Barbatula barbatula*) saattaa moni kiviharrastaja itsensä tunnistaa, koska sylki tunnetusti korostaa kiven pinnan värejä. Kivennuoliainen-kala pönkii kiviharrastajien tapaan kivikoissa, mutta se etsii hienojen kivien sijaan sieltä pieniä pohjaeläimiä viiksisäikeittensä avulla. Muodoltaan se on pitkä ja tasakorkea ”pötikkä” ja kasvaa maksimissaan noin 15 cm asti. Suurin Suomesta saatu kivennuoliainen on ollut 18,7 cm.

Kivisimpun tapaan sen pienehköt silmät ovat pään yläosassa. Silmillä ei ole juurikaan käyttöä, sillä myös kivennuoliainen on hämäävästi aktiivinen ja hyödyntää saalistuksessa erinomaista hajuaistiaan. Kuonosta silmään kivennuoliaisella on tumma juova, mutta muuten se on rusehtavan laikukas tai juovikas kellertävän vihreällä pohjaväriellä. Kivennuoliainen on melko yleinen koko maassa makeissa vesissä Kemijoen alajuoksulle asti. Rannikolla sitä esiintyy vain jokisissa makean veden alueella.

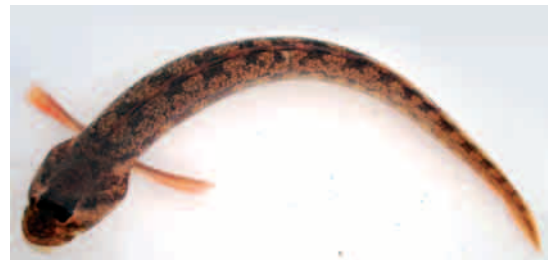
Kivisimpulla on hieman kovemmat vedenlaatuvaatimukset kuin kivisimpulla, joten sitä pidetäänkin yhtenä järvien erinomaisen tilan indikaattorilajina. Kivennuoliainen kutee touko-kesäkuussa kivipohjilla ja mätä jää oman onnensa nojaan kehittymään. Pienen kokonsa vuoksi myöskään kivennuoliaista ei kalasteta ihmisravinnoksi. Monille petokaloille se on kuitenkin tärkeä ravintokohde, etenkin jokivesissä.

Kivinilkka

Kivinilkka (*Zoarces viviparus*) on listan kivikaloista ainoa merilajimme. Sitä tavataan kaikkialla rannikoillamme, mutta Perämerellä ja Suomenlahden itäosissa vähälukuisempaan. Se elelee rantavyöhykkeen kivikoissa

tai rakkolevien seassa. Muodoltaan se on pitkulainen ja hieman kääremäinen. Selkä- ja peräevät ulottuvat perään asti eikä varsinaista pyrstöä ole. Kooltaan kivinilkka on yleensä 15–35 cm mittainen. Painoa sillä on reilusti alle 500 grammaa. Suurin 2000-luvulla saatu kivinilkka painoi 485 grammaa. Kivinilkan pää on matala, suu leveä ja paksuhuulinen. Silmät sijaitsevat päällä. Väriltään kivinilkka on ruskeankirjava tai vihertävänharmaa. Kyljillä on tummaa aaltokuviota ja evissä voi olla myös punertavaa.

Ravintonaan kivinilkka käyttää katkoja, simpukoita, siiroja ja muita pohjaeläimiä, mutta myös pieniä kaloja ja kalojen mätä. Muista kaloistamme poiketen kivinilkka parittelee heinäelokuussa ja naaras synnyttää talvella poikaset, jotka ovat syntyessään melko kookkaita (4–6 cm). Kivinilkan erikoisuus on myös sen vihertävät luut (*vivianiitti*), joiden väri voimistuu kypsennettäessä. Suomessa kivinilkka ei ole

Kivinilkka (*Zoarces viviparus*). Kuva: CC

Kivenuoliainen (*barbatula barbatula*). Kuva: Michal Manas / CC

kovin tunnettu ruokakala, mutta Baltian maissa se on hyvin suosittu. Luonnossa kivinilkka päätyy useimmiten turskan, hauen tai riskilän ravinnoksi.

Kivien lisäksi taitaa kiviarrastajia kiinnostaa myös muun muassa metallit. Metalleihin liittyen Suomen kaloista löytyy alkuperäislajeina kolmipiikki eli rautakala ja vaskikala.

Uusimpina tulokkaina tai oikeastaan vieraslajina meillä on jo melko runsaslukuisena esiintyvä hopearuutana (*Carassius gibelio*) sekä parin havainnon verran kultakala (*Carassius auratus*), jotka kauniista nimistään huolimatta voivat tuottaa enemmän harmia kuin rikkautta meille ja luonnonllemme.

Tampereen Akvaarioseuran jäseniä tutustumassa Tampereen Kivikerhon kivipajaan maaliskuussa 2025, takaoikealla pajaisäntä Jukka Lehtinen. Kuva: Liisa Hertell

Kultakala. Kuva: Dat Doris / CC • Oikealla hopearuutana. Kuva: George Chernilevsky / CC • Hopearuutanaa arvellaan kultakalan alkumuodoksi, joten ovat hyvinkin samannäköisiä.

Rautakala eli kolmipiikki

Rautakala eli viralliselta nimeltään kolmipiikki (*Gasterosteus aculeatus*) esiintyy sekä meri- että sisävesissä, joskin jossain määrin puutteellisesti tunnettuna. Sisävesien kolmipiikit ovat paikallisempia kuin merellä asuvat lajitoverinsa, jotka voivat tehdä pitkiäkin vaelluksia. Kolmipiikki on 4–8 cm mittainen kala, jolla on nimensä mukaisesti kolme piikkiruotoa selässään. Myös sen vatsaevissä on piikit, jotka se pystyy lukitsemaan ulospäin, ollen siten hankalampi petojen niellä.

Sukkulamainen vartalo päättyy kapeaan pyrstönvarteeseen, jonka päässä on kolmion mallinen pyrstö. Väritään kolmipiikki on hopeanhohtoinen ja sen kyljissä on suomujen sijasta luukilpiä, joiden lukumäärä riippuu kalan elinympäristöstä. Kolmipiikki onkin ollut siitä syystä hyvin suosittu laji

evoluutiotutkimuksissa. Kolmipiikki syö kaikenlaisia pieniä vesiselkärangattomia.

Kutuaikaan kesäkuussa koiras vaihtaa komeampaan ulkoasuun. Sen silmä muuttuu turkoosinsiniseksi, kurku ja vatsapuoli punaiseksi ja kyljet kellertäviksi. Koiras valtaa reviirin, jota

se puolustaa kiukkuisesti ja rakentaa sinne vesikasveja pesän, jonne se houkuttelee naaraista kutemaan. Houkuttelu tapahtuu niin sanotulla siksak-uinitanssilla, joka sekin on yksi eläinten käyttäytymistutkimusten malliesimerkki.

Koiras vartioi pesää ja huolehtii poi-

Rautakala eli viralliselta nimeltään kolmipiikki. Kuva: Gilles San Martin / CC

kasista niiden kuoriutumiseen asti ja muutaman päivän sen jälkeen. Kolmipiikki on suhteellisen lyhytikäinen, tavallisesti se elää noin kolme vuotta, maksimissaan kuusi. Pienestä koostaan huolimatta kolmipiikki on ollut aikanaan arvokkaimpia talouskalojamme muun muassa vernissan raaka-aineena. Sitä on myös pidetty akvaariokalana. Nykyisin sillä ei ole ihmiskäyttöä tieteellistä antia lukuun ottamatta. Rasvapitoisena kalana erityisesti taimen ja ahven suosivat sitä ravintokohteenaan.

Vaskikala

Vaskikala (*Spinachia spinachia*) kuuluu piikkikaloihin, kuten kolmipiikki-

kin, mutta eroaa siitä ja muista piikkikalostamme jonkin verran. Vaskikala on sukkulamainen, kuten muutkin piikkikalat, mutta kapea pyrstönvarsi on erittäin pitkä, jopa kolmanneksen kalan pituudesta. Selkäevän etuosassa on 14–17 piikkiruotoa ja vatsaevät ovat vain pienet piikit. Myös peräevän edessä on piikki. Väriltään vaskikala on vihreän- tai ruskeankeltainen (messinginhohtoinen) tai punaruskea ja vatsapuoli on metallinhohtoinen keltainen tai vaalea. Kyljissä silläkin on rivi luukilpiä suomujen sijaan.

Kooltaan vaskikala on 7–11 cm. Se elää ainoastaan meressä ja vaatii vähintään 5 promillen suolapitoisuuden,

joten sitä esiintyy meillä vain Kotkan ja Kaskisten välisellä merialueella, eniten lounaisessa saaristossa ja Ahvenanmaan vesissä. Siellä se elelee varsin piilottelevaa elämää rakkolevien tai meriajokaskasvustojen seassa, joten senkin elämästä tiedetään melko vähän.

Vaskikala saalistaa ravinnokseen pieniä vesieläimiä sekä keväisin kalanpoikasia ja mätii. Koostaan huolimatta sen saalistustapa on hyvin petomainen, nopea imaisu tai haukimainen syöky saaliin kimppeun. Myös vaskikalakoiras rakentaa kutupesän kasvinosista, mutta vielä kivien alle mahdollisimman näkymättömiin. Koiras vahtii ja hoitaa mätimunia niiden kuoriutumiseen saakka, mikä kestää noin kolme viikkoa ja suojelee poikasia, kunnes ne lähtevät etsimään itse ravintoa.

Vaskikala on kaloistamme lyhytikäisin. Se luultavasti elää vain reilun vuoden ja kuolee toisen kesänsä lopussa kudun jälkeen. Pienehkön esiintymisalueensa ja harvalukuisuutensa vuoksi sillä ei ole ollut meillä ihmiskäyttöä eikä se luultavasti ole minkään eläimen ykkösravintokohde kuin ehkä paikallisesti. □

Vaskikala. Kuva: Citron / CC

VELHOKALA ELI KIVIKALA – maailman myrkyllisin kala

Kalajutun innoittamana Mineralian toimitus pyydysti netistä kivikalaksi kutsutun velhokalan, jota ei Suomen vesissä tavata.

Velhokalat (*Synanceiidae*) on simpukaloihin kuuluva heimo, jonka lajeja tavataan lämpimistä vesistä Intian valtamerestä ja Tyynestämerestä. Toisi-

naan velhokalojen katsotaan kuuluvaksi skorpionisimppuihin (*Scorpaenidae*).

Velhokalojen heimoon kuuluu 8–9 sukua ja noin 35 lajia. Ruumiinrakenteeltaan ne ovat lyhytruumiisia ja tukevahkoja. Suurimmat heimon kaloista voivat kasvaa 60-senttisiksi, mutta yleensä lajit jäävät alle 15 senttimetrin pituisiksi.

Tyypillisiä piirteitä ovat suuri pää ja ylöspäin vino suu, pienet silmät, jotka sijaitsevat lähellä selkää ja kookkaat rintaevät.

Velhokalalajien eväruodot ovat yhteydessä myrkkyrauhaseen, jonka tuottama hermomyrkkö voi olla tappavaa myös ihmiselle. Velhokaloilla ei ole suumuja. Väriltään ne ovat tyypillisesti ruskeankirjavia ja muistuttavat pohjalla oleskellessaan kiviä.

Kivikala
(*Synanceia
verrucosa*), Zoo
Frankfurt. Kuva:
Nasser Halaweh /
CC

Kari Kinnunen

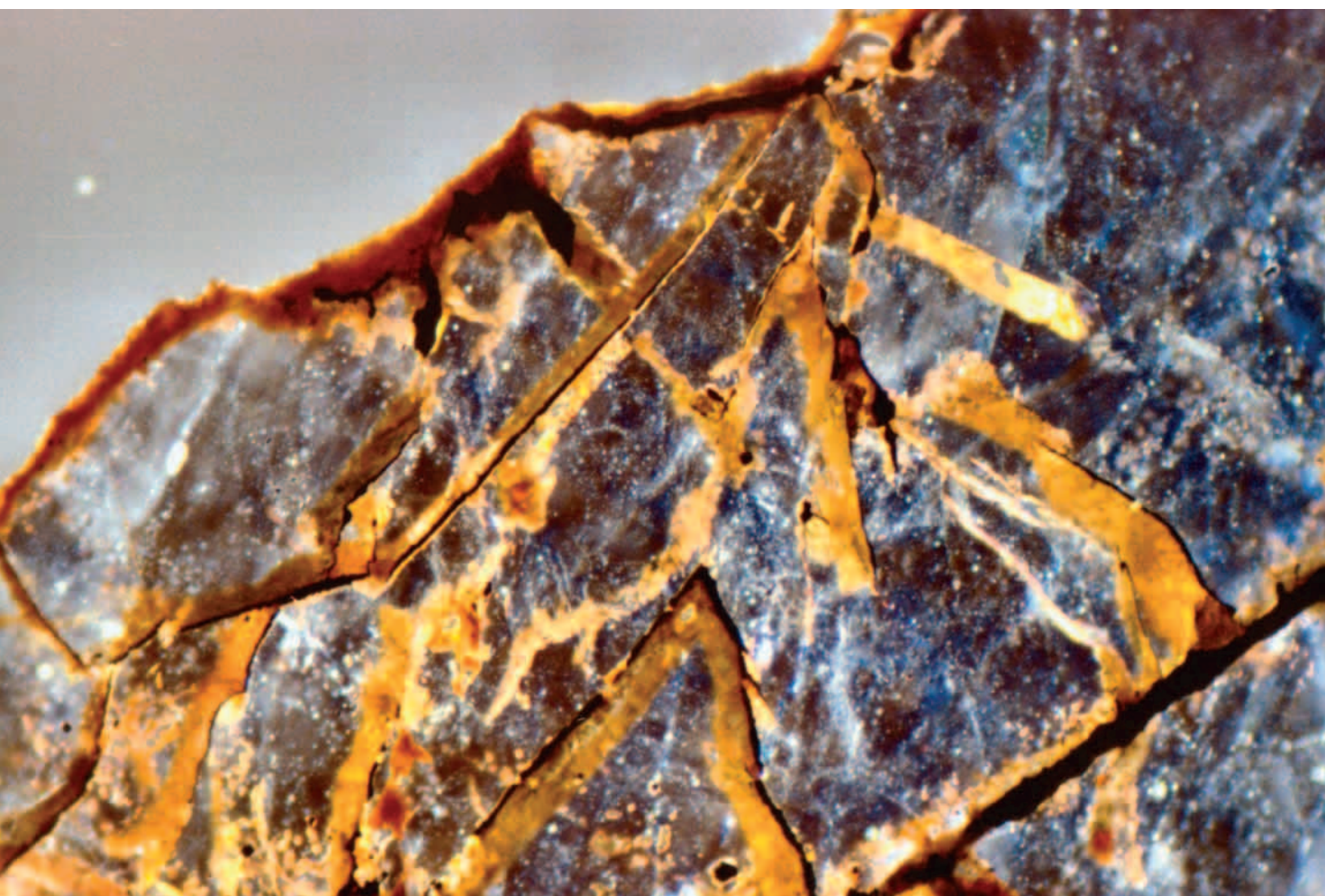
Selittäisivätkö maanjäritykset suurten kultahippujen syntyä?

Kookkaiden kultahippujen synnystä on julkaistu parin sadan vuoden aikana tieteenkin piirissä lukuisia malleja ja oletuksia. Yhtä yleisesti hyväksyttyä teoriaa ei vielä ole. Viime vuosikymmeninä ollaan kyllä vankasti kallistumassa kallioperässä synnyn puolelle. Enää ei uskota hippujen kasvavan perunoiden tapaan maaperässä. Yleinen

käsitys siis on, että hiput olivat ennen irtomaassa pyöritystään kookkaita kallioperän kultakasaumia. Mutta miten suuret kultakasaumat kalliioihin saattoivat muodostua? Viime vuonna arvovaltaiset tutkijat ehdottivat selitykseksi maanjärityksiä ja kvartsin kiderakenteen ominaisuuksia.

Näin saatiin uusi teoria, jossa kvartsin piettosähköisyyden ja maanjäritysten

yhteisvaikutus selittää kultakasaumien kasvua. Siitä raportoi Nature Geoscience -julkaisussa loppuvuodesta 2024 ilmestynyt tutkimus. Kvartsi on yleinen mineraali kultaa sisältävissä juonissa. Lisäksi kvartsi on piettosähköinen materiaali. Tämä tarkoittaa, että kvartsi tuottaa sähkövarauksen joutuessaan mekaanisen rasituksen alaiseksi. Maanjäritykset, luodessaan

Miessin kvartsin ja kullan muodostamissa sekahipuissa on usein voimakasta säröytymistä, joka on syntynyt maankuoren liikunnoissa. Usein niihin on voinut liittyä maanjärityksiä. Ohuimmat kullalla silautuneet mikroraot ovat voineet syntyä kvartsin piettosähkövarauksen vaikutuksesta. Mikroskooppikuva Kari Merenluodon sekahipusta (9,6 mm, 1,1 g). Ohuthie on valmistettu noin 0,4 mm paksuuteen. Kuvat otin yhdistetyllä pimeäkentällä polarisaatiomikroskoopilla. Kuva-alan leveys 1,1 mm. Kuva: Kari Kinnunen

valtavaa ja äkillistä painetta kvartsiin, voivat synnyttää merkittäviä pietosähköisiä jännitteitä. Näin syntyvät sähkökentät voivat toimia ”luonnollisina paristoina”.

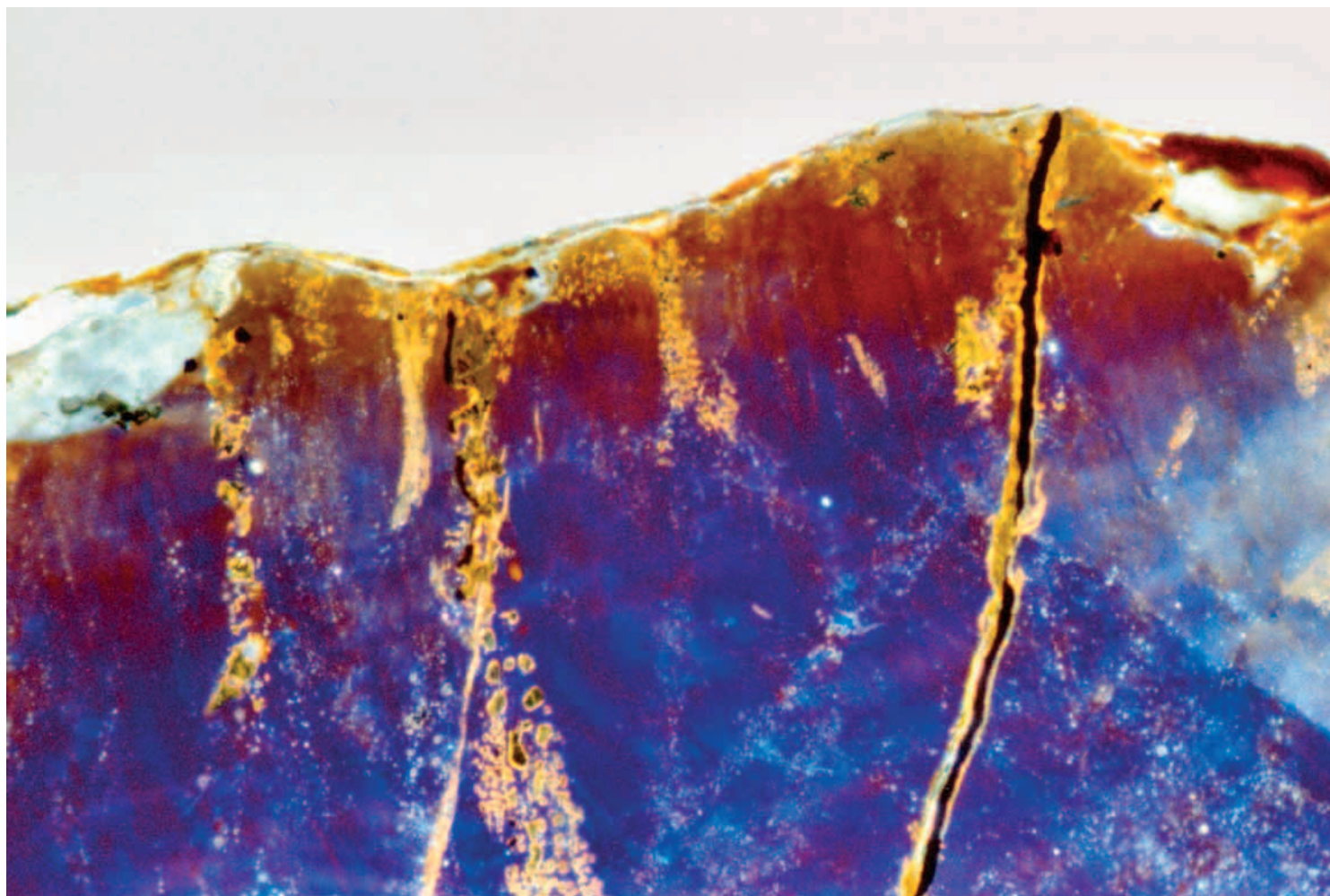
Kun kultaa on liennut kuumiin, mineraalirikkaisiin hydrotermisiin nesteisiin, jotka virtaavat halkeamissa ja raoissa maankuoressa (usein kvartsin rinnalla), rasittuneen kvartsin sähkövaraus voi saada lienneen kullan saostumaan nesteestä ja kiteytymään. Tämä prosessi saostaisi kultaa mieluummin jo olemassa olevien kultarakeiden päälle sen sijaan, että muodostaisi uusia. Tämä tarkoittaa, että toistuvien seismisten tapahtumien myötä miljoonien vuosien aikana kallioperän kultarakeet voivat kasvaa yhä suuremmiksi, mikä voisi selittää suurien kultakasaumien muodostumisen.

Maija ja Risto Vehviläisen Sotajoelta 2008 löytämä kullan ja murtuilleen kvartsikiven muodostama Unna on Suomen suurin sekahippu (192 g, 48 mm). Sen syntytapaan voivat maanjäristykset ja kvartsin pietosähköisyys liittyä. Kuva: Kari Kinnunen

Kulta toimisi tässä käytännössä elektrodina, houkutellessa lisää liuenutta kultaa. Kokeelliset tutkimukset ovat osoittaneet, että rasittunut kvartsi voi todellakin sähkökemiallisesti kerrostaa kultaa kun se kerää pinnoilleen erittäin pieniä elektronimikroskooppilla erottuvia nanokokoisia kultahituisia.

On mielenkiintoista seurata saako tämä uusin isojen kultahippujen syntymalli tukea tulevista tutkimuksista. Maankuoren liikunnot ja maanjäristyksethän on kytketty jo monien muiden malmimineraalien syntyprosesseihin. Itse olen miettinyt kymmeniä vuosia Lapin kullan ja kvartsin sekahippujen kullalla silattujen mikrorakojen syntytapoja. Ehkä tämä uusi malli voi antaa minullekin lopulta mielenrauhaa. □

Miessin kvartsin ja kullan muodostamissa sekahipuissa on myös mikrorakoja, joissa on lukemattomia mikro- ja nanokoon kultarakeita. Ne muistuttavat sekundaareja fluidisulkeumia ilman nestettä ja kaasuja. Niille en ollut löytänyt uskottavaa selitystä ennen tätä uutta maanjäristysten ja pietosähköisyyden mallia. Mikroskooppikuva Kari Merenluodon sekahipusta (9,6 mm, 1,1 g). Ohuthie on valmistettu noin 0,4 mm paksuuteen. Kuvat otin yhdistetyllä pimeäkentällä polarisaatiomikroskoopilla. Kuva-alan leveys 1,1 mm. Kuva: Kari Kinnunen

Litiumtutkimuksia Eräjärvellä

Battery 3 Finland on australia-lainen litiumin etsintään keskittynyt malminetsintäyhtiö. Yhtiö on hakenut Eräjärven alueella malminetsintälupia kahdelle eri alueelle ja tätä nykyä myös niiden liepeiltä vapautuneille alueille, yhteensä noin 1 600 hehtaarille.

Eräjärven ohella yhtiö on tehnyt etsintöjä Ruokolahdella, Kemiönsaaressa ja Seinäjoen itäpuolella. Lupaavimmat tulokset tähän mennessä ovat Eräjärveltä, tosin ne eivät vielä ole kovin kummoisia.

”Täällä on kuitenkin viitteitä litiumista, ja muutamissa näytteissä on mitattu yli prosentin pitoisuuksia. Missään tapauksessa ne eivät ole sellaisia, että voisi puhua kaivostoiminnasta. Näillä pitoisuuksilla ei vielä edes syväkairauksiin ole aiheutta”, Battery 3 Finlandin Suomen toiminnoista vastaava Tapani Hyysalo sanoi huhtikuus-

sa Eräjärvi-Seuralle pitämässään tiedotustilaisuudessa.

Hyysalo kertoi myös, miksi litium on tärkeä kovasti kiinnostava: litiumin keveys, korkea reaktiivisuus ja vaivattomat latausominaisuudet tekevät siitä litium-ioniakkujen avainkomponentin. Litiumia tarvitaan yhä enemmän, jotta liikenteen sähköistämiseen tarvittava määrä akkuja voidaan valmistaa.

Eräjärvi-Seuran tilaisuudessa oli varattu runsaasti aikaa myös yleisön kysymyksille. Tarmo Grönqvist otti puheeksi muun muassa A. Volborthin vuonna 1954 tekemän väitöskirjan: ”Phosphatminerale aus dem Lithiumpegmatit von Viitaniemi, Eräjärvi, Zentral-Finland”. Volborth siis löysi litiumia Viitaniemestä jo tuolloin, mutta 70 vuotta sitten sille ei ollut käyttöä. Toki perimätiedon mukaan toisen maailmansodan aikana täältä on kerätty ampligoliittimineraaliin varas-

toitunutta litiumia ja lähetetty Saksaan ja myöhemmin Englantiin palopommiin valmistukseen.

Kuulijoita kiinnostivat myös ympäristöasiat. Hyysalo kertoi, että ennen ympäristövaikutusten arviointiin ryhtymistä tehdään alustava taloudellisuusselvitys. Siinä hahmotellaan tuotantoinfraa ja laskeskellaan, onko hommassa ylipäättään järkeä.

”Voi hyvin olla, että aikamme kulkemalla ja lopulta pannaan pillit pusiiin ja päätetään, että mennään pois. Noin yksi tuhannesta malminetsintä-hankkeesta johtaa kaivokseen, toisten mukaan vain yksi kymmenestä tuhannesta.”

Battery 3 Finlandin selonteosta poimittua:

Battery 3 Finland suunnittelee ja toteuttaa malmitutkimusalueella tutkimusohjelmia litiummalmin indikaatioiden laadun ja laajuuden selvittämiseksi. Maastotutkimustyöt käsittävät geologisia ja geofysikaalisia tutkimuksia, pohjamooreni-, maaperä-, lohkar- ja kalliopaljastumanäytteenottoa sekä kallioperänäytteenottoa AC- ja RC-porauksella ja timanttisyräkaivauksella. Maastotyöt keskittyvät alueille, joista tutkimusten edetessä saadaan parhaimmat malmiviitteet.

Eräjärven malmitutkimusalueen osa-alueet sijoittuvat Eräjärven itä- ja länsipuolelle.

Itäinen osa-alue

Hakemusalueen itäisen osa-alueen kallioperä koostuu pääosin paraliuskeista ja paragneisseistä, mutta alueen lounais- ja luoteisosissa esiintyy yös graniitteja, dioriitteja ja

Viitaniemen ”Iso monttu”, eli vanhin monttu. Täältä kaikki alkoi vuonna 1936. Vasemmalla ”Kähmän perä”, taustalla ”Kivistön perä”.

muuta felsisiä magmakivilajeja. Alueen pegmatiitit leikkaavat kaikkia muita alueella esiintyviä kivilajeja. Laajimmat pegmatiitit vaikuttavat esiintyvän liuskeysiköissä graniittien läheisyydessä. Maanpeitteet ovat ohuita, tyypillisesti vain muutaman senttimetrin paksuisia jäkälää tai sammalia lukuun ottamatta painanteita, joissa saattaa olla parin metrin paksuisia turpeita. Mineeraalimaita esiintyy vähän tai ei lainkaan. Puusto on pääosin tyypillistä suomalaista talousmänty/kuusimetsää, vaikkakin ohut maapeite aiheuttaa kitukasvuisuutta.

Viitaniemen 30 vuoden toiminnan jälkeen vuonna 1965 suljettu vanha pegmatiittilouhos sijaitsee alueen koillisosassa. Siellä Battery 3 Finland on tehnyt 66 havaintoa, joista 57 katsotaan olevan kallioperähavaintoja.

Läntinen osa-alue

Hakemusalueen läntisen osa-alueen kallioperä on graniittivoittoista. Hakemusalueen itärajan lähellä on kaksi

pientä pegmatiittilouhosta, kaakkoiskulman läheisyydessä oleva, 1930-luvulla suljettu Juurakko ja koilliskulmassa noin 130 metrin etäisyydellä oleva Mattila. Pegmatiitteja on paljon, erityisesti graniittien yhteydessä, mutta ne yleensä ovat vain muutamien kymmenien senttimetrin levyisiä. Laajimmat pegmatiitit näyttävät sijoittuvan liuskeysiköihin lähelle graniitteja.

Battery 3 Finland on tehnyt alueelta 52 havaintoa joista 33 kallioperästä.

Malmitutkimusten aikataulu

Ensivaiheen malmitutkimusten tavoitteena on kasvattaa perustavanlaatuista geologista ymmärrystä koko tutkimusalueesta. Battery 3 Finlandin vuosien 2025 ja -26 aikana Eräjärvellä tehtävä etsintätyö ja geofysiikan mittaukset ohjaavat talven 2026–27 ensimmäisen alueellisen AV-poraus-/syväkairausohjelman kohdistumista. Tutkimukset jatkuvat kohteellisilla näytteenotto-ohjelmilla (RC-poraus, syväkairaus) kesinä 2027 ja 2028.

Tutkimustulokset ohjaavat jatkotutkimuksia. Mikäli Battery 3 Finland paikantaa malminetsintäalueelta litiummalmiesiintymiä on todennäköistä, että malminetsintäalueelle haetaan jatkoaikaa.

Battery 3 Finland hyödyntää tutkimusten suorittamiseen omaa henkilökuntaansa (Australia, Suomi) sekä Geopool OY:n kenttä- ja toimistohenkilöstöä.

Kaupunki on kielteisellä kannalla

Oriveden Sanomat uutisoi huhtikuun lopulla Oriveden ympäristölautakunnan asettuvan hyvin kielteiselle kannalle Battery 3 Finlandin malminetsintähankkeen suhteen, mutta mikäli Tukes siitä huolimatta tulee malminetsintäluvan myöntämään, kaupungilla on esittää liuta seikkoja, jotka luvassa tulisi huomioida. □

Sotajoelta 27.6.2025 löytynyt isommuhippu, 30,69 g. Löytäjät Maija ja Risto Vehviläinen. Kuva: Maija Vehviläinen

Sotajoen isommu avasi kultakesän

Kultakesä avautui lupaavasti Sotajoella 27.6.2025. Tuttu oli paikka ja tuttuja myös löytäjät: Maija ja Risto Vehviläinen, Sotajoki, tarkka paino 30,69 grammaa. Yli 20 gramman hippulöydöt ovat olleet harvinaisia sen jälkeen, kun kaivospiirit lakkautettiin ja Lemmenjoen konekaivu loppui. Sitä ennen kirjattiin hippulistaan 5–10 isommusta vuosittain. Tämän jälkeen isommuksia on ollut 0–3 kpl/vuosi, ja yleensä löydöt on tehty myöhään syksyllä sitkeän työn tuloksena.

Raimo Niemelä on kirjannut ylläpitämälleen hippukulta.fi-sivustolle luettelon Sotajoen rikkaalta kulta-alue

Risto ja Maija Vehviläinen.

eelta, Ruosteojan ja Moberinojan välimailta löydettyistä suurista kultahipuksista. Yhdeksästä hipusta suurin oli vuonna 2008 löytynyt 191,58 g painoinen Unna, jonka löysivät Vehviläiset. Vanhin isommu on vuodelta 1879. Se painoi 73,75 g. Löytäjä Gustav Moberg kirjasi sillä nimensä Sotajoen nimistöhistoriaan ja sai aikaan kultaryntäyksen Sotajoelle. □

Eläinmuseoon on sijoitettu jonkin verran Luomuksen geologisia näytteitä. Martti Lehtisen Lampivaarasta tuomat ametistisikeröt ovat jo valmiiksi näytteillä. Toivotaan että ne koottaisiin sisältä valaistuksi jättisikeröksi, kuten Martti suunnitteli. Kuva: Kari Kinnunen

KIVIKOKOELMAT muuttojen kurimuksessa

Mineraalikabinetti muuttaa Eläinmuseoon

Mineraalikabinetti on ollut Helsingin yliopiston Luonnontieteellisen keskusmuseon (Luomus) Geologian puolen näyttely. Se sijaitsi vuodesta 1869 alkaen historiallisessa Arppeanumin rakennuksessa Sennaatorin kulmalla. Arppeanum oli alun perin Helsingin yliopiston kemian rakennus, ja se sai nimensä kemian professorin Adolf Edvard Arppen mukaan. Alunperin Mineraalikabinetti oli opiskelijoiden mineraalituntemuksen kehittä-

Luomuksen Kumpulán kartanoon sijoitettu kivi-kokoelma tullaan sijoittamaan osaksi 2027 avattavaa näyttelyä Helsingin keskustan Eläinmuseoon. Kuva: Kari Kinnunen

tämiseen kerätty opetuskokoelma Euroopan ja Venäjän yliopistojen malliin.

Mineraalikabinetissa esiteltiin maankuoressa esiintyviä mineraaleja. Näyttelyssä oli esillä myös kivilajeja, meteoriitteja ja fossiileja. Museo koostui neljästä salista: Fossiilisali, Mineraalisali, Kokoelmasali ja Fennoskandia-sali. Tunnetuimpia ja suurimpia näytteitä oli Bjurbölestä löydetty meteoriitti, joka putosi Porvoon lähistölle vuonna 1899.

Helsingin yliopisto luopui Arp-

peanumin rakennuksesta vuoden 2014 lopussa, ja rakennus siirtyi valtioneuvoston kanslian käyttöön. Tämän seurauksena Mineraalikabinetin kokoelmat siirrettiin. Osa Luomuksen geologisista kokoelmista, mukaan lukien Bjurbölen meteoriitti, siirtyi Kumpulan kasvitieteellisen puutarhan yhteyteen historialliseen kartanorakennukseen, ja osa Luonnontieteelliseen museoon tai varastoitiin Kumpulan tiedekampukselle. Mineraalikabinetti oli historiallinen ja merkittävä näyttely, joka esitteli Suomen geologista perintöä ja mineraalien maailmaa. Vaikka se ei enää sijaitse alkuperäisessä paikassaan Arppeanumissa, sen kokoelmat ovat edelleen osa Luonnontieteellisen keskusmuseon omaisuutta ja ovat osittain

esillä muissa Luomuksen kohteissa.

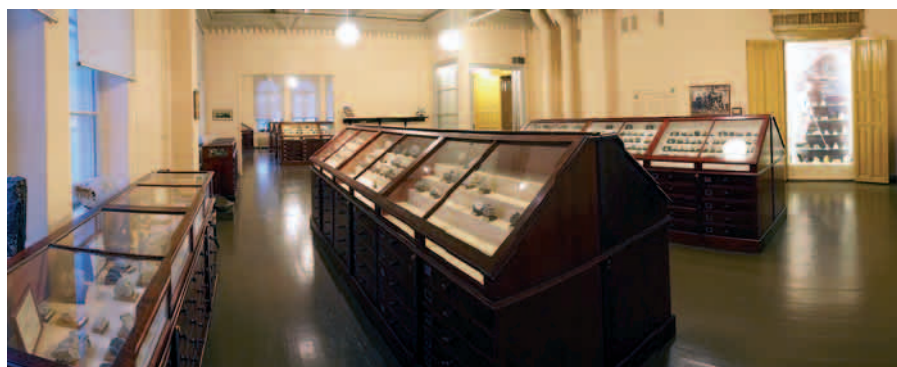
Helsingin Kumpulan puutarhan päärakennukseen kymmenisen vuotta sitten siirretty Luomuksen kivimuseo (entinen Mineraalikabinetti) on nyt muuttamassa takaisin Helsingin keskustaan Pohjoisen Rautatiekadun ja Arkadiankadun risteykseen Eläinmuseoon. Kivimuseon kivinäytteistä tullaan valitsemaan sopivia maapallon geologista historiaa kertovaan uuteen näyttelyyn. Näyttelyn toivotaan avautuvan 2027. Kumpulaan verrattuna tulevan sijainnin Helsingin keskustassa toivotaan houkuttelevan enemmän kävijöitä. Aukioloaikojen lisääntyminen myös talviaikaan tietenkin vaikuttaa samaan suuntaan.

Kivimuseo on muuttanut viime

vuosina ahkerasti, vaikka kivinäytteiden pakkaaminen, luettelointi ja siirtäminen on aika ikävää hommaa. Ensin muutto kävi Arppeanumissa kerroksesta toiseen. Kivitohtori Martti Lehtisen johdolla vitriineihin asetettiin silloin jopa kiviarrastajien keräämiä näytteitä. Mineralia 1/2014 kertoi näistä museon viimeisistä päivistä erikoisnumerossaan. Tämän jälkeen Yliopiston ja Luomuksen toiminta Arppeanumin talossa loppui kun rakennus otettiin Valtioneuvoston tukitoimintojen käyttöön. Osa näytteistä siirrettiin Matti Lehtisen vakanssin perijän Arto Luttisen valvonnassa Kumpulan kartanoon, mutta suuri osa kokoelmista jouduttiin varastoimaan Yliopiston Kumpulan kellaritiloihin.

Samaan Kumpulan kellaritilaan varastoitiin jo vuosia sitten GTK:n vanhan Kivimuseon kivinäytteitä, sillä GTK:n nykyisessä toimipisteessä museon näytteille oli paljon pienemmät tilat. Isoimmat GTK:n vanhat näytteet jouduttiin tosin kuljettamaan Lopen kairasydänvaraston näytelaatikoihin ja osin lämmitettyyn varastohalliin.

GTK:n Rovaniemen ja Kuopion aluetoimistojen monille tutut Kivimuseot ovat nekin kokeneet muuttoja. Suurin osa näytteistä on taltioitu GTK:n Lopen kairasydänvarastoon. Ainoastaan Otaniemen Kivimuseo jatkaa nykyisellä paikalla. Tauno Parosen lahjoittama jalokivikokoelma on sisäänkäyntiaulassa yhä ihailtavissa.

Arppeanumin alkuperäinen Mineraalikabinetti, joka nyt tunnetaan Luomuksen kivikokoelmana, koottiin yli sadan vuoden aikana. Vitriinit monine alalaatikoineen kätivät sisäänsä yllättävän monia kiinnostavia kivinäytteitä. Alun perin kokoelma olikin geologian opiskelijoiden opetuskokoelma. Minäkin sain geologian opiskelijana siellä itsekseen opetella harvinaisia mineraaleja ja kivilajeja. Museon monissa muutoissa huomattiin kuinka paljon näytteet ja antiikkiset vitriinit vaativat tilaa. Kuva: Kari Kinnunen

Kemin Jalokivigallerian kiviä Lumilinnaan

Kemin Tullimakasiinissa toimintansa lopettanut Kemlin jalokivigalleria on jatkamassa toimintaansa Jalokivinäyttelynä. Se toimii osana kesällä 2025 avattua näyttelykokonaisuutta Kemlin Lumilinna-alueella.

Kemin Jalokivigalleria oli tunnettu näyttely, joka esitteli jalokiviä ja koruja laajasti sekä Suomesta että muualta maailmasta. Lapin korukiviä kuten Lapin jadea eli jaloserpentiiniä

Kemin jalokivigalleria on nyt osa Lumilinnan näyttelyä. Kokoelmassa on sekä ulkomaisia että kotimaisia korukiviä. Kuva: Kemlin Matkailu Oy

Kemin näyttelyssä oli edustava kokoelma. Se on ollut aikanaan merkittävä kivikokoelma, ja se on perustunut paikallisen kultasepän Teuvo Ypyän yksityiskokoelmaan.

Galleria oli tunnettu erityisesti Suomen kuninkaan kruunusta ja timanttijäljittelystä. Näyttelyn ehdoton vetonaula oli Suomen kuninkaan kruunun näköiskappale. Vaikka Suomella ei koskaan ole ollut omaa kuningasta, kruunu suunniteltiin vuonna 1918.

Kemin galleriassa esillä oleva kopio kuninkaan kruunusta oli niin taidokkaasti valmistettu, että vain asiantun-

tija erotti sen alkuperäisestä.

Kokoelmassa oli lisäksi jäljennöksiä tunnetuista historiallisista jalokivistä, kuten Englannin kuningattaren kruunusta ja Marie Antoinetten kaulanauhasta, jossa on 647 timanttia. Nämä jäljennökset ovat erittäin vaikuttavia ja

Kemin jalokivinäyttelyssä on laaja kokoelma kuuluisimpien timanttien jäljennöksiä. Kuva: Kemin Matkailu Oy

Suomen kuninkaan kruunu (näköiskappale) on myös Lumilinnan jalokivinäyttelyn vetonaula. Kuva: Kemin Matkailu Oy

taidokkaita. Museossa oli näiden lisäksi laaja mineraali- ja jalokivikokoelma. Galleriassa oli esillä yli kolme tuhatta

mineraalia ja jalokiveä eri puolilta maailmaa. Osa jalokivinäyttelystä on nyt esillä Kemin Lumilinnan alueella, Lu-

miLinna365-päärakennuksen kolmannessa kerroksessa. Tämä näyttely on avautunut kesäkuussa 2025. □

Eräjärven Kivimuseo

Eräjärventie 1590 (Eräjärven kirkkopiha)

Avoinna ti-su kesä-elokuussa klo 12-17 (maanantaisin suljettu)

• Jalokiviä • Mineraaleja • Kivilajeja

Pääsylippuja Viitaniemen kaivospiiriin myydään Eräjärven Kivimuseosta museon aukioloaikoina á 10 euroa tai sen voi maksaa etukäteen Eräjärvi-Seura ry:n tilille: FI37 4500 1040 0023 83, viitenumero: 10223. Ota tosite mukaan louhokselle.

NYT MYYNNISSÄ: aidot jalokivihelminauhat ja viljellyt helminauhat

Rakennamme
Jalokivikammiota !

KIVIGALLERIAN AARTEITA Vapriikin uudessa näyttelyssä

Yhteistyökumppanuuden merkeissä meidät Tampereen kivikerholaiset kutsuttiin tutustumaan Tampereen museokeskus Vapriikin uuteen kivigalleriaan huhtikuussa 2025. Museoamanuenssi Tomi Kumpulainen otti meidät vastaan ja kertoi galleriasta ja sen kivistä.

Tampereen kaupungin uusi kivinäyttely on järjestyksessään neljäs. Ensimmäinen kivimuseo oli Metsossa, kirjastotalon alakerrassa vuosina 1995–2012, sen jälkeen kymmenisen vuoden ajan pysyvä kivimuseo Vapriikissa. Kolmas kivinäyttely oli Kiven voima -juhlanäyttely Vapriikin alakerrassa viime vuonna.

”Tämä nyt esillä oleva näyttely on kivimuseon välilaskupaikka”, sanoo Tomi Kumpulainen. Pysyvä kivimuseo tulee muutaman vuoden sisällä. ”Tässä näyttelyssä on vain reilut 100 neliötä käytettävissä, joten esillä on vain osa kivimuseon aarteista.”

Vapriikin kivikokoelmat koostuvat tamperelaisen diplomi-insinöörin Paavo Korhosen keräämistä näytteistä. Jäätyään eläkkeelle virastaan hänestä tuli intohimoinen kiviharrastaja. Hän keräsi kokoelman, jossa on noin 8 000 kivinäytettä, osa kivistä on suuren suuria. Kivet kun eivät Paavolla enää oikein mahtuneet mihinkään – vaikka hänellä suuri kolmikerroksinen asunto olikin – hän lahjoitti jo elinaikanaan kokoelmansa Tampereen kaupungille. Kaupunki perusti kivimuseon aikoinaan nimenomaan Paavon lahjoittamien kivien ympärille. Paavon mielestä

oli tärkeää, että on olemassa avoin paikka, jossa ihmiset voivat käydä ihastelemassa kiviä. Kiven kauneus ja värikyys – jopa veistoksellisuus – olivat Paavolle tärkeämpiä hankintakriteerejä kuin mineraaleissa olevat ainesosat kaavoineen.

Nykyiseen Vapriikin väliaikaiseen sadan neliön kivigalleriaan mahtui esille noin kymmenesosa Korhosen kokoelman kivistä. Kvartsit, fossiilit, akaatit ja ametit olivat hänen kiinnostavimpia keräilykohteitaan. Eräs Paavon suosikkinäytteistä oli Mount Idan vuorikidesykerö, joka koostuu tuhansista pikku kiteistä. Näitä – todella suuria sykeröitä – hän tilasi Yhdysvalloista kaksinkappalein. Toki Paavo kiinnostivat myös monet harvinaisuudet, kuten dinosaurusten kivettyneet munat.

Erään kerran 1990-luvun loppupuolella Paavo tohkeissaan soitti, että ”tule nyt tänne katsomaan (kivimuseo oli silloin kirjastotalo Metson alakerrassa): olen onnistunut hankkimaan dinosauruksen kokonaisen pesän, se tuli tänne juuri”. Menin katsomaan, kun Paavo purki tukevasta puulaatikosta ”vällyjen” seasta esiin kivettyneen dinosauruksen pesän muniineen. Vaikka hän oli jo tuolloin lahjoittanut kaikki kivensä Tampereen kaupungille, uusien mielenkiintoisien kiverikoisuuksien hankintoja kivimuseolle hän ei milloinkaan lopettanut.

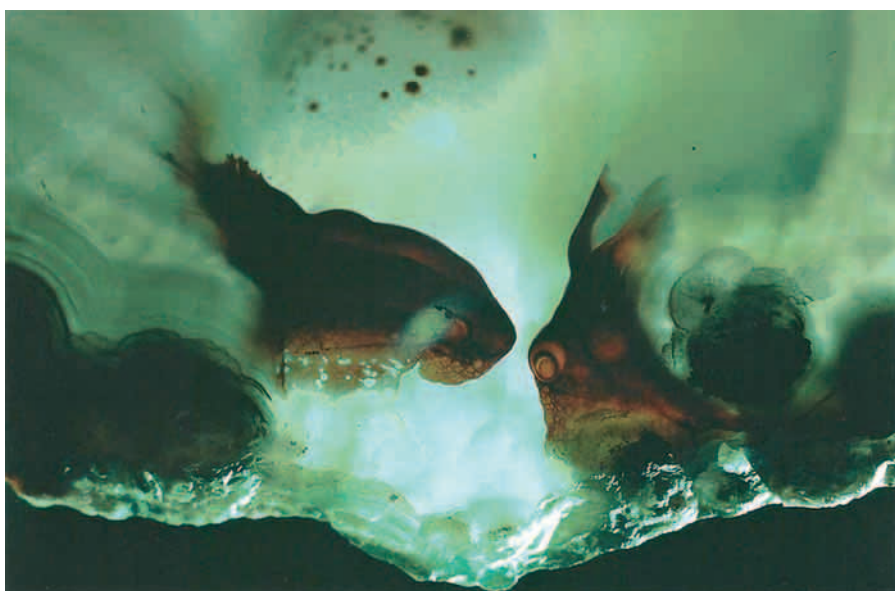
Keräilijä kun oli, Paavo harrasti aiemmin muun muassa postimerkkien keräilyä. Maailmalta tilaamansa kalliit kivinäytteet hän rahoitti pääasiassa myymällä harvinaisuuksia postimerkkikokoel-

mastaan. Kivi-innostuksensa huumassa Paavo ei aina tullut merkanneeksi ylös hankkimiensä kivien nimiä ja esiintymispaikkoja. Niinpä monien kivien alkuperä on jäänyt tuntemattomaksi.

Sahaamalla maailmalta hankkimaan akaattimukuloita halki ja siivuttamalla ne pikku levyiksi hän etsi ja löysi kiveen kätkeytyneitä, luonnon taittelemia, mitä ihmeellisimpiä maisemia ja hahmoja. Niitä taideteoksia hän makrokuvasi Nikonillaan ja teetätti valokuviksi Foto-Hertellin valokuvaamossa Tuomiokirkonkadulla. Valokuvaamo ei enää ole, mutta ei ole Paavoakaan, hän toki eli pitkän elämän, liki satavuotiaaksi.

Dinosauruksen kivettynyt pesä munineen, dinosauruksen nahkaa Yhdysvalloista (nro 19) ja pieni dinosaurusfossiili (nro 20). Kuva: Liisa Hertell

Paavo Korhosen pyytämiä kaloja, jotka hän narrasi kamerallaan pienen akaattimukulan sisältä. Kuva: Liisa Hertell

Villiaumiitti, myrkyllinen. Kuola, Venäjä. Kuva: Liisa Hertell

Teettämistään valokuvakopioista hän käsipelillä sommitteli kuvallisia kirjoja, painatti parisenkymmentä erilaista kivituvakirjaa. Suurimmat A3-kokoisia. Myös kiviaiheisia postikortteja hän valokuvaamistaan kivistä painatti. □

Paavo Korhonen ja museo-intendentti Tomi Kumpulainen Vapriikin ensimmäisen kivituvaseon avajaisissa 11.12.2014. Vain muutamaa päivää aiemmin Paavo oli itsenäisyyspäivän vastaanotolla Linnassa kättelemässä Saulia ja Jenniä. Kuva: Liisa Hertell

Krysopraasi, Puola.

Eilatinkivi.

PIRKANMAAN TAIDESUUNNISTUS

Tampereen Kivikerho esitteli toimintaansa

Pirkanmaan Taidesuunnistus -tapahtuma on järjestetty jo parinakymmenenä vuonna. Tampereen Kivikerho osallistui tapahtumaan ensi kerran viime vuonna ja toisen kerran tänä keväänä. Nyt tapahtumaan osallistui ennätysmäärä, liki 200 taidesuunnistuskohdetta eri puolilta Pirkanmaata. Mukana oli yksittäisiä taiteilijoita, kuvataiteilijoiden ja muotoilijoiden yhdistyksiä, gallerioita, työpajoja. Kaikki tapahtuman ilmoitetut kohteet olivat avoinna kävijöille viikonloppuna 26. ja 27. huhtikuuta klo 11–17 ja niihin tuli olla vapaa pääsy.

Tapahtuman järjestäjä, Taidesuunnistus ry, painatti liki 50-sivuisen katalogin karttoineen ja valokuvallisine suunnistuskohde-esittelyineen. Sitä painettiin 6 000 kappaletta ja kirjanen oli ilmaiseksi jaossa muun muassa kirjastoissa ja tutustumiskohteissa. Toki taidesuunnistus.net -sivustolla oli mah-

dollisuus jo hyvissä ajoin etukäteen tutustua eri puolilla Pirkanmaata sijaitseviin taidesuunnistuskohteisiin ja suunnitella reitti itseä kiinnostaviin tutustumiskohteisiin.

Tampereen Kivikerhon pajalla kävijöille kerrottiin kivenhionnasta ja -muotoilusta sekä hopeatöiden tekemisestä. Esillä oli mineraaliraemaalauksia, kivi- ja hopeakoruja sekä kiviveistoksia. Kivipajalla teoksiaan esittelemässä olivat Liisa Hertell, Jukka Lehtinen ja Akseli Palén. Näytteillä oli myös sarja Jonas Kerosen viistehiontaisia jalokiviä.

Taidesuunnistajia kivipajalla kävi molempina päivinä kohtalaisesti ja ottaen huomioon melko syrjäisen sijaintimme Hervannassa, kaikki jotka tulivat, olivat todella motivoituneita tutustumaan tekemisiimme ja viihtyivät kanssamme tuntitolkulla. Uusia jäseniäkin taidesuunnistustapahtuman innoittamana liittyi yhdistykseemme. □

“Bilekoru”, hopeaa ja akaattia. Saman korun kaksi puolta: ensin juhlitaan ...

... kääntöpuolella odottaa musta silmä ja taitanee oksennuskin tulla... Hopea- ja kivenhionta: Jukka Lehtinen

Lintuveistos, Oulujoen rannasta löydetystä kivistä. Jalusta Varpaisjärven diabaasia. Oikealla mineraaliraemaalaus, jossa “maalit” ovat murskatuista kivistä eri karkeuksiin jauhettuja ja seulottuja mineraalirakeita. Molemmat työt Liisa Hertellin tekemiä.

Liisa Hertellin ja Jukka Lehtisen mineraaliraama-
lauksia. Viistekivet (alavas.) Jonas Keräsen hiomia.

Vuolukivestä veistetyt pikku norsut vartioivat hopeista aarrearkkua, jossa
säilytetään oman lapsen ensimmäistä irronnutta maitohammasta. Hopea-
arkun leveys noin 4 cm. Veistokset ja hopeatyö: Jukka Lehtinen

Tampereen Kivikerhon puukko. Valmistaja Jukka Lehtinen

Bon appetit -tarjotin ja muita ikuisesti säilyviä
"häätävaratuotteita". Valmistaja Jukka Lehtinen

Kaulakoru
hopeaa ja spektro-
liittia. Koiria ja
kissa, hopeaa.

Oikealla ns.
persialaisketju,
hopeaa.

Vamistaja:
Jukka Lehtinen

Vuolukivestä Akseli Palénin valmistettu Gizan pyramidin pienoismalli, jossa on 54 palaa. Hän tutkiskelee myös ns. tavallisia kiviä, että
minkähänlaisen munan tai pallon niistä saisi biottua. Tässä muutamia.

Retkikuntaa Mäyrävuorella.

Akseli Palén, teksti ja kuvat

Tunnelmia luolaretkeltä

Tampereen Kivikerho järjesti retken Tampereen seudun luolille ja kallioille lauantaina 24.5. Retkellä emme keränneet lainkaan kiviä vaan sen sijaan keskityimme ihmettelemään jääkausien ja vuosituhansien luomia muotoja, tiloja ja niiden geologisia ilmiöitä. Kävimme retken varrella viidellä näyttävällä luonnon kivimuodostelmalla ja evästimme Kirskaanniemessä, Höytämöjärven rannalla. Retken oppaana toimi alekirjoittanut.

Olen kolunnut Tampereen seudun luontoa noin 15 vuotta. Vuosien varrella olen useita kertoja yllättynyt kuinka jylhiä ja vähän tunnettuja kivimuodostelmia seudulle kätkeytyy. Muun muassa oletin, että paikalliset luolat ovat vain pie-

Lempokallion luolan seinämät ovat rapautuneet punertavan ja vihertävän sävyihin.

niä, yhden ihmisen mentäviä koloja, joissa lohkarie on hieman kääntänyt kylkeä toisen päälle. Oletamus ei pitänyt paikaansa ja iloisia yllätyksiä on löytynyt yksi toisensa perään, milloin minkäkin vinkin johdattamana. Näin ollen halusin retken muodossa jakaa näitä luonnon ihmeitä myös muiden kivi-ihmisten tietoon.

Aloitimme retken Kangasalan Mäyrävuorelta. Mäyrävuoren ympärillä risteilee monenmoista polkua ja pururataa, joilta harva eksyy jylhille jyrkenteille vuoren lounaispuolella, Lahdentien läheisyydessä. Pystysuoralta, noin kahdenkymmenen metrin korkuiselta kallioseinämltä on ajan saatossa irronnut jopa omakotitalon kokoisia lohkarieita, joiden väleihin ja halkeamiin on muodostunut lu-

kuisia lohkkareluolia, lippoja ja muita tiloja. Lohkkareiden pinnoilta havaitsimme muun muassa granaatteja ja veikeän muotoisia konkretioita.

Mäyrävuorelta siirryimme Lempokallion luolalle Saarenmaantien varteen. Luola tunnetaan värikkyystään ja luolaa ympäröivän lohkareröykkiön korkeuksiin kurottavasta muodosta. Röykkiötä halkoo porrasmainen rako, josta vierailija voi nousta eräänlaiselle parvekkeelle tarkkailemaan kaukaisuksia. Luola sijaitsee röykkiön alimassa osassa kuin kellarina. Luolan pimeyteen mahtuu kyykkimään noin kolme ihmistä, minkä onnistuneesti totesimme.

Retkemme oli sujunut joutuisasti. Näin ollen otimme yllätyskohteeksi Ohtolan pirunluolan Kaarina Maununtytären tien varressa. Luola on ulkoisesti varsin huomaamaton, mutta sisältä yksi Pirkanmaan pisimmistä ja pimeimmistä. Luolan suulta usaliaat luolatutkijamme laskeutuivat noin viisi metriä luolan eteistilaan. Eteistilan pohjan savikerroksen on väitetty muodostuneen muinaisen Ancyclusjärven aikoihin. Eteistilasta taskulamppujen valokeiloilla tarkkailimme kahteen syvempään huoneeseen, joihin pääsemi-

Retkikunta tähyilee taskulampuilla Ohtolan pirunluolan syvempiä huoneita.

nen vaatii lyhyttä mutta ahdasta ryömimistä savista kourua pitkin. Luolalla on kokonaispituutta jopa 15 metriä, enkä ole edes itse käynyt sen syvimmissä sopukoissa

Ohtolasta siirryimme Kirskaanien kallioiselle rannalle paistamaan makkaraa ja syömään eväitä aurinkoisessa säässä. Tapasimme ahnaita pikkukoiria, joille olisi makkaranpala varmasti kelvannut. Nuotion ääressä keskustelimme luonnon erikoisuuksista, kuten vesipäästäisestä, joka on Suomen ainoa myrkyllinen nisäkäs.

Kirskaanniemestä jatkoimme retken viimeiselle kohteelle, Hirvi-Simunan luolalle Höytämössä, Birgitan polun varrella. Lehtivuoren laajan pirunpellon keskellä sojottava teräväpiirteinen kiviröykkiö kätkee sisäänsä useita erikokoisia tiloja ja luolia. Löytyy syvyksistä myös kapea tunneli, jonka kautta voi ryömiä koko röykkiön läpi. Tämänkin retkikunta pääsi todistamaan. Kertomusten mukaan Hirvi-Simuna, historiallinen henkilö, jota noitanakin pidettiin, asui kesäisin luolassa ja myös lopulta päätti siellä päivänsä.

Hirvi-Simunan luolan synkästä menneisyydestä huolimatta intoa retkikunnalla vielä riitti, joten raivasimme tiemme vielä niin kutsutulle Hirvi-Simunan pikkuluolalle. Pikkuluolan voi löytää kun kulkee varsinaiselta luolalta noin 250 metriä itään kunnes saapuu kalliojyrkänteelle. Mäyrävuoren tavoin luonnonvoimien jyrkänteestä irrottamien lohkkareiden väleihin ja halkeamiin on muodostunut huoneita, niitä yhdistäviä käytäviä ja jopa eräänlaiset kivipeikon kasvot.

Kiitän kaikkia retkelle osallistuneita. Upeita kivimuodostelmia seudulla riittää, joten kenties joku päivä saamme retkelle jatkoa. □

Hirvi-Simunan pikkuluolan lohkkareissa voi nähdä kivipeikon kasvot!

Lähde Lappiin

Useiden jäsentemme toiveena Tampereen Kivikerho tekee retken Lapin kultamaille, Kutturan–Saariselän–Laanilan alueille. Majoitusta on varattu kolmeksi vuorokaudeksi 16.–19.8.2025 Laanilan Savottakahvilasta. Tarpeen mukaan varataan myös mökkimajoitusta, mikäli lähtijöitä tulee enemmän kuin 20, koska Savottakahvilassa ei majoituspaikkoja ole enempää kuin 20, ja ne kaikki on meillä varattu.

Matkan hinta tarkentuu myöhemmin. Alustavasti kolmen vuorokauden hinta majoitusvaihtoehdosta riippuen on 140–200 tienoilla. Matka tehdään omin autoin / kimpapakyydein. Matkakustannukset etelästä pohjoiseen ja takaisin ovat omakustanteisia. Myöskään ateriat eivät sisälly matkan hintaan. Eväitä kannattaa ottaa, Savottakahvilassa voi itse laittaa aamupalaa ja varmaan Kaisa tekee meille päivällä keittoa.

Mikäli retkeä jatketaan Saariselän–Kutturan seudulta Lemmenjoelle, siihen liittyvät kustannukset, kuten venekuljetukset, yöpymiset jne. ovat omakustanteisia.

ILMOITTAUTUMISET

Sitovat ilmoittautumiset sunnuntaihin **3.8.2025 mennessä** joko sähköpostitse: liisa.hertell@kolumbus.fi tai tekstiviestitse puh. 040 557 4700, tai jätä ääniviesti puheinvastaajaan.

Kerro ilmoittautumisen yhteydessä montako henkilöä tai minkä kokoinen perhekunta on tulossa, tuletteko omalla autolla vai tarvitaanko kimpapakyytiä. Pyydämme ilmoittamaan myös, haluatteko esim. mökkimajoitukseen vai riittääkö varaamamme edullisempi Savottakahvilan majoitus.

Ilmoittautumisen jälkeen tarkentunut matka tulee maksaa 8.8.2025 mennessä Tampereen Kivikerhon tilille nro: **FI64 4108 0011 264713**, viite: 1300.

Alustavaa matkasuunnitelma

Lähtö lauantaina 16.8. etelästä aamuvarhain kohti pohjoista ja majoittuminen illalla Laanilan Savottakahvilaan, 99830 Saariselkä, puh. 0400 603 903.

Yhteistyökumppanimme Lapin Kullankaivajain Liiton edustaja (joko puheenjohtaja Antti Peronius, sihteeri Kai Rantanen tai liiton kesätoiminnanjohtaja) tulee joko sunnuntaina 17.8. tai maanantaina 18.8. oppaaksemme ja kertoo kullanhuuhdonnasta ja kultahistoriasta. Saamme myös kokeilla kullanhuuhdontaa liiton valtauksella. Kiviäkin voi keräillä.

Käyntikohde-ehdotuksia su–ti 17.–19.8.

- Tankavaaran kultamuseo
- Ivalojoen kulta-alue:
Matkan varrella Saariselältä Pahaojalle on Kutturan kioski, jossa on mahdollisuus syödä esim. poroburgereita.
- Mobergin kulta-alue ja kämpppä (autolla pääsee pihaan), osoite: Sotajoentie (Pahaojantie ja Mobergin-oja). Kämpän läheisyydessä toimii koneellinen kullanhuuhtomo. Lupa kysytty kaivosexkursiolle.
- Pahaojan Kultala:
Autolla pääsee Pahaojan parkkipaikalle: Pahaojan tuvalle noin kilometrin kävelymatka. Nähtävyyksinä vanhat asuinrakennukset, museoitu höyrykone ja Sotajoen riippusilta.

Kaarle Kustaan kaivoksen jäänteitä. Tästä Prospektor-yhtiön kaivoksesta on etsitty kalliokultaa vuosina 1902–1904. Kuilu oli muutaman metrin levyinen reikä, joka oli kaivettu ainakin 30 metrin syvyyteen. Kuva: Liisa Hertell

Ivalojoen Kultala. Merimiehet Jakob Ervast ja Nils Lepistö tekivät merkittävän kullatöydön tästä Kultalan kohdalla, rannasta. Kirjailija ja kultahistorioitsija Seppo J. Partanen on kirjoittanut Mineralia-lehden aiemmissa numeroissa Ervastista ja Lepistöstä sekä muista legendaarisista kullankaivajista. Kuva: Liisa Hertell

- Jos on halua, voi patikoida 12 kilometriä Ivalojoen Kultalaan, Kultalan Stationille.
- Sotajoen suupankkiin on 7 kilometrin kävelymatka ja siitä kilometri eteenpäin Liljeqvistin ruoppaajalle.
- Kerkelän kaivoskuilut ja kvartsi-kallio: Näissä kohteissa voi käydä erikseen tai Laanilan kultareitin yhteydessä. Laanilan kultareitille on Saariselältä 6 kilometriä, kävelyreitint pituus 7,6 kilometriä. Reitiltä löytyvät Kerkelän, Ervastin ja Kaarle Kustaan kaivokset. Kävelyaika noin 3 tuntia. Myös Kerkelän kaivoskuilut ja kvartsi-kallio sijaitsevat Savottakahvilan / majoituspaikkamme lähellä.
- Palsin huuhtonta- ja kulta-alue: Saa huuhtoa kultaa ja kerätä kiviä.
- Selperinoja: Koneellinen kullanhuuhtomo. Lupa kysytty kaivosexkursiolle.

- Selperiltä pieni ajomatka Palsille, matkan varrella Palsintulli ja LKL:n kullanhuuhdontapaikka.
- Hangasoja, Kuivakuru.
- Kaunispään huippu (437 m) on yksi kiinnostavimmista Saariselän tunturialueen käyntikohteista. Autolla pääsee huipulle asti. Selkeällä säällä kesällä sieltä näkee laskemattoman aurin. Huipulla on ravintola ja myymälä.

LEMMENJOELLE?

Mikäli on kiinnostusta jatkaa samalla reissulla matkaa Lemmenjoelle, sekin

on mahdollista. Toki venekuljetuksia Lemmenjoen Njurguilahdesta Kultahaminaan ja takaisin ajetaan 17.8. alkaen ainoastaan iltaisin esim:

- lähtö Njurguilahdesta klo 17:00
- perillä Kultahaminassa klo 18:30
- paluu Kultahaminasta klo 18:40
- perillä Njurguilahdessa klo 20:00

Kuljetus moottoriveneellä Njurguilahdesta Kultahaminaan kestää puoli-tuosta tuntia ja maksaa 35 euroa/henkilö. Paluumatka maksaa saman verran. Jos joen vesi on matalalla, muutamissa koskipaikoissa kyytiläisten on rantauduttava kävelemään ja mootto-

rivene jatkaa niissä kohdin tyhjänä ja ottaa matalikkojen jälkeen matkalaiset kyytiin.

Kultahaminasta ensimmäiset kolme kiometriä on "hengenahdistuksenmäkeä". Morgamojalle, jossa on vuokratupa, on matkaa viisi kilometriä. Pihapiirissä tulistelupaikka ja sauna.

Kuka haluaa jatkaa Morgamilta Miessijoelle, sinne on vielä viiden kilometrin patikointi. Legendaarinen "Miessinmaan kuvernöörin" Heikki Pihlajamäen kämpä on nähtävyys. Ehkä siellä muutama henkilö saattaa saada yöpyäkin, mutta siitä on etukäteen sovittava LKL:n kanssa.

Jukka Lehtisen pyöröhiontaisia kiviä raakapalanäytteineen Haverissa tänä kesänä.

Haveri-päivä

Lauantaina 23.8. Viljakkalan Haveri on auki kesän viimeistä päivää Haveri-päivän merkeissä, jolloin yleisö voi tutustua vanhan kultakaivoksen alueeseen ja museoon. Näyttelyssä on esillä muun muassa Tampereen Kivikerhon vitriini, jossa on Jukka Lehtisen hiomia suomalaisia kiviä raakakivimalleineen. Jukka on myös paikalla tunnistamassa kävijöiden kiviä. Osoite: Haverintie 2, 39310 Ylöjärvi.

Stone Gallery Lunnikivi

Tutustuminen kivigalleriaan lauantaina 13.9.2025. Osoite: Idänpääntie 6, 13210 Hämeenlinna. Retki tehdään omin autoin / kimppakyydein. Sisäänpääsymaksu galleriaan on 10 euroa/henkilö.

Lahden kivimessut

Kivimessut Jokimaan ravikeskuksessa la-su 1.-2.11.2025. Tampereen Kivikerholla on messuilla oma osasto.

Lahden Kivikerho ry:n XXXI Kivi- ja Korumessut 1.-2.11.2025, Jokimaa, Lahti

Ohjelmassa:

- työnäytöksiä
- myynnissä raakakiviä, mineraaleja, valmiita koruja ja tarvikkeita
- omien kiviläytöiden tunnistusta
- kivipolku
- ukulele soittoa

Avoinna la 10-17 ja su 10-16
Vapaa pääsy

Tervetuloa!

Järjestäjä:

Lahden Kivikerho ry

Askonkatu 13 B, 15100 Lahti

www.lahdenkivikerho.fi